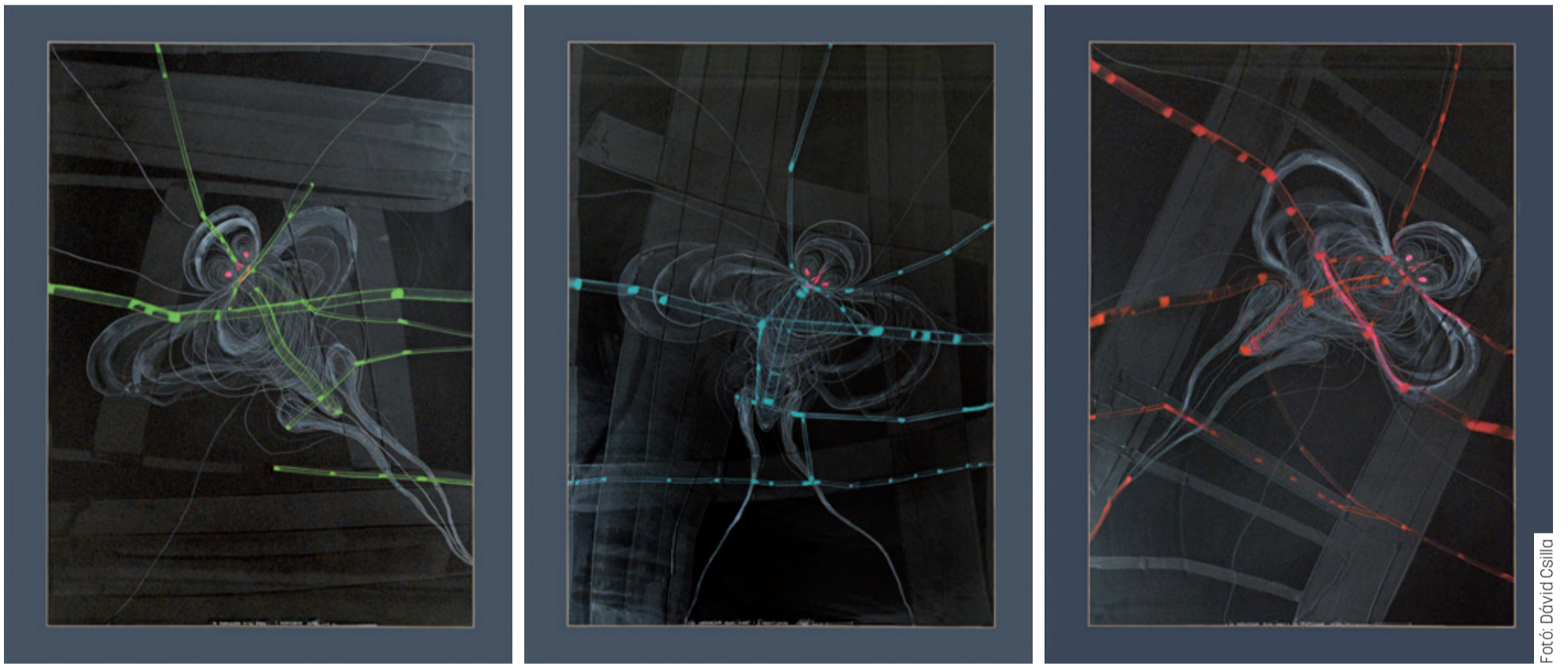

a "lőre"to"lt helyőrség

2024. április 20. VII. évfolyam 4. szám

Bori Imre-emlékszám – vendégszerkesztő Bordás Győző

Fotó: Dávid Csilla

MAURITS FERENC BORI-TRIPTICHONJÁRÓL *Bányai János*

...Maurits Ferenc tárlatának megkülönböztető jegye, ami így nevezhető meg: tárlat a tárlatban. Mert a balkáni tervezet és a leendő útvesztőhöz vezető munkavázlatok sorozatába tartozó képek mellett itt látható a Bori Imre halálakor és halálára készült triptichon, a három képből álló, a tárlat más ké-

peitől elütő és könnyen megkülönböztethető kompozíció. Ezen a három szoroson egymásba tartozó képen a líra dominál, a lírai beállítódást megfogalmazó szürke sok változata mind a vonalak elrendezésében, mind a képfelület színezésében. A halálnak egy másik arca és egy másik története a Bori Im-

re-triptichon. Itt szó sincs útvesztőről, de nincs szó az egymásba ékelődő vonalak és színek erőszakosságáról, itt nem a gyilkos mozzanatok uralkodnak, nem a harsány szenvedés, hanem az enyhülést hozó líra, a szürkébe ágyazott, befejezett, már nem folytatható csend. Nem az elnémított élet, hanem a halál csendje. Költők kísérleteztek sokan és sokáig ennek a csendnek a megszólaltatásával, sokszor sikertelenül. Maurits szürkéje megszólaltatta a halál csendjét.

Bori Imre alkotásainak és műveinek sorában külön, kitüntetett helye van a Szenteleky Napoknak. A rendezvény alapítását kezdeményezte, arculatát rajzolta meg, vezette több éven át. Nyomon követte történetét, folyamatos jelenlétével megőrzésének helyi szándékát erősítette. Ezért mondható, hogy Maurits Ferenc lírát felragyogtató triptichonja a legjobb és legillőbb helyen kerül most bemutatásra. Valóban tárlat a tárlatban, külön szín és külön esemény, sajogtató és megdöbbentő, a legtöbb, ami mondható: a szürke árnyalataiba fogott líra az elmúlásról, az őszről, Szenteleky akácáról hulló levelekről.

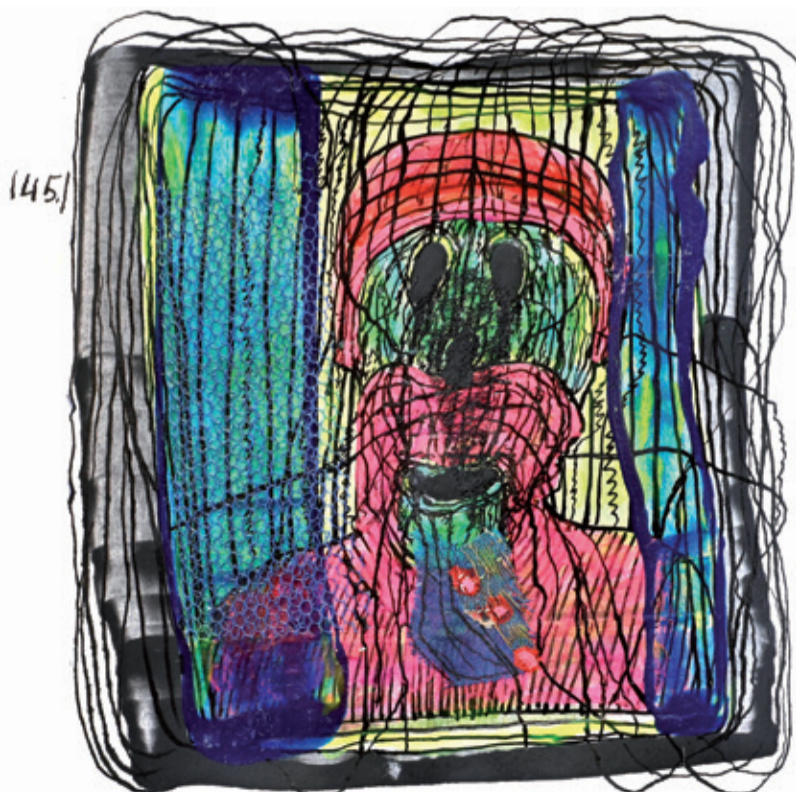
(Részlet Bányai János Maurits Ferenc festő szíváci tárlatának megnyitójából. Elhangzott 2004 őszén. A Bori Imre-triptichon reprodukálva most jelenik meg először. A szerk.)

Klemm József

A lecke

(B. I. emlékére)

A literátus mester félig lehunyt szemmel egy kézzel írt füzetből olvasott, s már nem is a tananyagot boncolgatta, de egy éteribb világot festett, mit olyaddig egyikünk sem látott, melyben naponta randevúzni hívott Radnóti, Nagy László, Krúdy, na meg több külön barátot nyerhettél: a két Cholnokyt vagy Csáthot, s ha tovább mertél bolyongani e vidéken, az avantgarde apostolai vittek odébb a képzelet kocsján: a renitens Kassák vagy Füst Milán, és megállnod innen már nem lehetett, mert a regényeket s a verseket nem olvastad csak, de érezted, élted, s fantázia nélkül már nem volt élet az élet, s ha ki is csengettek az óra végén, hitted, tudtad lelked legmélyén, hogy a romlandó anyag helyett a makacs, alkotó képzelet sarjadhat csak az öröklét reményén, s hogy e világi léted legvégén, ha ki is lépsz az idő tömlőcéből, megtisztulván kéjtől, szenvedéstől, egy eonon át fényben, szabadon létezhetsz, mint élő szépirodalom.

Bori Imre-emlékszám

BORI IMRE MINT RECENZENS

Bordás Győző

Bori Imre (1929–2004) akadémikusunk halálának huszadik évfordulóján többnyire csak megismételni tudjuk ismereteinket szerteágazó és impozáns irodalomtörténeti munkásságáról, de azt ma már leszögezhetjük, hogy tevékenysége legalább öt területre terjedt ki. Mindenekelőtt a XIX–XX. század egyetemes magyar irodalmának történetét és jelenét vizsgálta, haláláig követte a jugoszlávai-vajdasági magyar irodalom alakulását, majd elemezte a magyar–délszláv irodalmak kapcsolattörténetét, továbbá polihisztóri tevékenységet folytatott ezredéves ittlétünk történetéről, s nem utolsósorban rengeteg középiskolai tankönyv szerzője vagy társszerzője, tanulmánykötetei pedig egyetemi tankönyveknek is minősülnek.

A teljesség igénye nélkül tekintsük át az e területeken alkotott főbb műveit. A magyar irodalom tárgyköréből mindenekelőtt három irodalomtörténeti kötete emelkedik ki, amelyek közös alcíme: *A magyar irodalmi avantgarde I–III.* (1969–1971), s bennük Bori Imre az impresszionizmus, a szecesszió, a szimbolizmus, a dadaizmus, a futurizmus és az expresszionizmus problematikáját tárgyalja. Ezekkel párhuzamosan vagy nem sokkal később jelennek meg az írói monográfiái Móricz Zsigmond prózájáról, majd Krúdy Gyuláról, Kosztolányi Dezsőről, Radnóti Miklós költészetéről, valamint tanulmánykötetei Juhász Ferenc és Nagy László, illetve Füist Milán és Kassák Lajos alkotásairól. Tulajdonképpen ezekkel a könyveivel vívja ki helyét az egyetemes magyar irodalomtudomány területén, s választják meg 1990-ben a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává, majd hét évvel később a Magyar Irodalomtörténeti Társaság örökös tiszteletbeli elnökévé. Időközben a Vajdasági Művészeti Akadémia, majd pedig a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagjává is megválasztják. Tegyük hozzá: még vitapartnerei is elismerték, hogy Bori szövegközpontúságának szerves tartozékaént jellemzi a szemléleti nyitottságot és a szubjektív esztétikai módszernek antidogmatizmusát, mert mindezek alapján határozza meg egy-egy mű helyét a magyar irodalomtudomány koordináta-rendszerében. (Csak zárójelben jegyezzük, hogy 2003-

ban újabb egész kötetet szentelt Juhász Ferenc költészetének, s előkészítette a József Attila költészetéről szólót, amely majd a halála utáni évben jelenik meg.)

A Csáky S. Piroska által összeállított Bori-bibliográfia adatai szerint munkássága 1950-től követendő. A vajdasági magyar irodalommal kapcsolatos antológiai (*A vajdasági ég alatt, Irodalmunk kiskönyve, Idő, idő, tavaszidő, Márciusi zsoltár...*) pedig azt jelzik, hogy folyamatos kutatásokat ekkortól végez, s már 1968-tól jelenteti meg a jugoszlávai-vajdasági magyar irodalom történetével foglalkozó köteteket, amelyek állandón bővülnek és kiegészülnek, míg nem az ötödik változata 1998-ban jelenik meg az újvidéki Forum Könyvkiadónál. A haláláig gyűjtött anyag kibővítésével még egy posztumusz kiadvány is született 2007-ben. Megint csak „közben” Sinkó Ervinről és Fehér Ferenc költészetéről ír monográfiát, kitekintve a jugoszláv térségre, megírja a Miroslav Krležáról és Ivo Andrićról szóló könyvét is, s belekezd a Forum kiadó egyik nagy vállalkozásába, Szenteleky Kornél műveinek ötkötetes szerkesztésébe a kiadó Hagyományaink sorozatában, Toldi Éva és e szöveg írójának segédletével. Ekkor születik meg e sorozat munkálatainak eredményeképp a Szenteleky-monográfia is 1994-ben, ennek részleteit akadémiai székfoglalóin is hallhattuk.

Kapcsolattörténeti munkái is jelentősek. A *Tanulmányok a magyar–délszláv irodalmi kapcsolatokról* (1987) címűt kell mindenekelőtt kiemelni, mert benne e kölcsönhatások évszázadait tekinti át a szerb Szent László-legendától az olyan új antológiáig, amelyek a jugoszláv népek líráját prezentálják. A kötet külön értéke, hogy a szerző évszázadokat jár körbe, a középkortól napjainkig, közben az irodalmon túl kitekintve a népköltészetre és a kulturális eseményekre és azok értelmezésére is.

Bori Imre munkásságát értékelve és vázolván, külön fejezetet kell szentelnünk művelődéstörténeti tevékenységének, amely a két „délvidéki olvasókönyvben” mutatkozott meg leginkább, az *Ember, táj, történelem* (2001) és az *Ezredéve itt* (2004) címűekben. Ezekben a szerző azt bizonyítja, hogy maga a történelem magyarázza, miért oly gazdag művelődéstörténeti dokumentumok-

Bori Imre otthoni dolgozószobájában

ban, szövegekben és írásos emlékekben a XV–XVI., majd pedig a XIX. század. Ezeknek az olvasókönyveknek a törzsanyaga történelmi szövegből áll, de itt is vegyül benne tudomány, néprajz, írásbeliség és szóbeliség is. Évszázadokat átölelő útmutatók e könyvek, amelyek azzal a nyilvánvaló szándékkal íródtak, hogy gazdagítsák honi önismeretünket.

Tankönyvírói munkásságáról csak annyit, hogy évtizedek óta az általa és egyetemi munkatársai révén kidolgozott tantervek és megírt tankönyvek szerint folyik a középiskolai magyartanítás a Vajdaságban.

Mindezek a tények – legálábbis a szakma részére – ismertek, de az nyilván kevésbé, hogy Bori Imre volt egyetemi tanártársaival – Szeli István, Penavin Olgával, Bányai Jánossal, Gerold Lászlóval, Bosnyák Istvánnal, Utasi Csabával, Jung Károlyal, Juhász Erzsébettel, Danyi Magdolnával... – a Forum Könyvkiadó legfőbb recenzense, legalábbis abban az időben – 1987 és 2007 között –, amikor e szöveg írója a kiadót vezette. S mint mindegyikük, vállalta is recenzensi, azaz a beérkezett és megjelenésre tervezett kéziratok többnyire esztétikai szempontú értékelését. A recenzensek megválogatása természetesen a szerkesztőkkel közös megbeszélés alapján történt, s itt e sorok íróját aránylag hosszú főszerkesztői időszakában olyan neves szerkesztők vették körül, mint nyugdíjba vonulásukig Tomán László, Ács Károly, Fuderer

Gyula és Szilágyi Károly, majd jöttek: Bognár Antal, P. Nagy István, Toldi Éva és Buzás Márta. A Híd szerkesztését (merthogy a folyóiratok megjelenése is a kiadó hatáskörébe tartozott) – Bori halálát követően – Gerold László és Faragó Kornélia vette át, a Létünk szerkesztését pedig Váradny Tibor többéves sikeres munkálkodása, majd leköszönése után Fehér Kálmán, Németh Ferenc és Bence Erika. Nos, az elmúlt több évtized kézirat-minősítő, „belső használatra, a főszerkesztőnek és a szerkesztőnek szóló” véleményezéséből válogattam Bori Imre tollából egy csokornyira valót, többnyire azokból, amelyek valami oknál fogva nem kerültek közlésre a kötetekben utószó vagy éppen fülszöveg formájában, de tartalmazznak lényeges, szerzői szempontból is fontos gondolatokat. Íme ezekből egy csokorra való.

Böröcsök Erzsébetnek (1904–1971) az 1933-ban Szabadkán megjelent *A végtelen fal* című regénye újrakiadása gondolatának felvetésekor írta 1998-ban: „Szerelmi regényről van szó, de külön nyomatékokat kap benne az, amit vajdasági sorselménynek és vajdasági tájélménynek nevezünk. A történelem során többször egymással szembe került, de közös sorsban élő bánáti népek sorselménye formálódott ebben a műben, s nem egy mozzanatában ez a vajdasági sorslátás Miloš Crnjanski felfogásához hasonlatos, hiszen Böröcsök Erzsébet is a determináltságot és a fatalizmust hangsúlyozza anélkül, hogy

megtalálta volna a feszültségek feloldásának a lehetőségét.”

Herceg Jánosnak (1909–1995) a *Nyíló idő* című, 1991-ben megjelent, emlékezéseket és esszéket tartalmazó kötetének ajánlólevelében olvashatunk többek között személyes megnyilatkozást is: „Azt is vállalom itt, hogy én elkötelezett híve vagyok Herceg János ilyen veretű írásainak, amelyekben az ihlet áldásossága maradéktalanul érvényre jut... Az író legbensőbb ügye és emléke az az író, akiről beszél valamilyen alkalmi időtlenség bővületében, és sajátos tapasztalatok összegeződnek ilyen módon.”

Fehér Ferenc (1928–1989) 1988-ban megjelent, *Vállalt világ* című, publicisztikai írásokat tartalmazó kötetéről olvassuk: „Nem ez az első gyűjteménye Fehér Ferencnek, s nem is ismeretlenek, hiszen hétről hétre olvashattuk őket a Magyar Szóban. Ezért tüzetesebb és analitikusabb méltatásukra nyilván nincs szükség, hogy a kiadó a megjelentetése gondolatát magáévá tegye és a kötetet kiadja. Az ilyen Fehér-írások erényei megtalálhatók szövegei nagyobbik részében, pontosabban azokban az írásokban, amelyekben a reflexió, az írói tapasztalat, illetve emlék túlsúlyba kerül.”

Bori Imre szerteágazó érdeklődésének bizonyítéka, hogy recenzeálta Szekeres László (1931–1997) régészünknek *A hunok és Attila* (1985) című, Kalapis Zoltánnak (1928–2005) a *Festők nyomában* (1990) címet viselő, képzőművészeti tárgyú könyvét és Burány Béla (1931–

Bori Imre-emlékszám

2008) *Ünnepek, szokások, babonák I–II.* (2001–2002) című, népszokásokat feldolgozó kötetét is. Szekeres Lászlóról megállapítva, hogy: „...Illetékesnek tartom az ilyen munka vállalására, akit régóta és tartósan nagyra becsülök, tudása mellett azt a készségét is, hogy tudományát hozzáférhetővé tudja tenni a régészetben-történelemben járatlan vagy járatlannabb emberek számára is... hogy miért éppen ő, s miért éppen minálunk kell és lehet a sok fejtörést okozó hunkérdéssel foglalkozni: nevezetesen azért, mert a hun történet talán legfontosabb és leglátnányosabb szakasza is itt, Bácska és Bánát térségében született és realizálódott.” Kalapis kézírata kapcsán olvashatjuk: „...kutatásainak eredményei, tanulmányai és ezek megírásával: házagpótló munkát végzett, és a jugoszláviai magyar képzőművészet történetének nemcsak előmunkálatait képezi közülük nem is egy, hanem már-már kész fejezeteit is ennek a feltétlenül megírandó nagy vállalkozásnak.” Burány Béla kétkötetes művéről megállapítja: „Hatalmas vállalkozás eredménye ez a munka, hiszen ilyen terjedelmében (a kézirat 882 oldalt tesz ki) nem készült nemcsak nálunk, de alighanem az egyetemes magyar folklorzistikában sem sok olyan munka, amely a részletekre ennyire tekintettel levő módon vette volna számba jeles és kevésbé ünnepi napjaink folklórral összefüggő örökségét.” Tegyük hozzá, a déli Tisza-vidéken való gyűjtésről van szó.

Visszatérve az irodalom terénümára. Bori Imre legszívesebben a vajdasági magyar irodalom új termékeit értékelte, s hogy mekkora elhivatottsággal és tájékozottsággal, arra jugoszláviai magyar irodalomtörténeti könyvei a bizonyítékok. De íme néhány idézet írók, költők, kritikusok munkáiról, amely megállapítások a szerkesztőknek szóltak. Varga Zoltán (1936–2000) írói munkásságát is nagyra értékelte, viszont *Későn okosan?* (1990) című tanulmány- és esszékötetéről többek között a következőket is megállapította: „Az olvasott mű alkalom számára, hogy a maga véleményét kifejtse... tulajdonképpen egy eszményi olvasó ő... mert együtt gondolkodik az olvasott könyv szerzőjével, valójában szuverénül nől a maga gondolkodásával az író-partner fölé...” Gulyás Józsefnek (1937–2014) a *Közél és távol* (2003) verseskötetéről: „Nem véletlen, hogy anya- és aversei, apa- és anyasíratói sajátos elégiaformában mutatkoznak meg... ezekben hadd pontosítsak, a lírai elemek szerencsés módon ötvöződnék epikus mozzanatokkal, és ilyen módon születik meg Gulyás József tényköz-

lő költészete”. Elragadtatással ajánlja kiadásra 1989-ben Brasnyó István (1943–2009) *Gyöngyéletünk története* című novelláskötetét: „Brasnyó István legjelentősebb írónk egyike... ebben a novelláskötetben is írói erényeinek teljét látjuk, s azt az írói konzekvenciát, amely minden írásában fellelhető – nevezetesen ragaszkodását gyermekkori élményeinek, szülőföldjének világához térben, s az 1950-es évek történetéhez időben. Tagadhatatlan az írói ragaszkodása műfajához is: a lírai–szociográfiai–emlékező epikus kisépikái formához.” Juhász Erzsébet (1947–1998) posztumusz prózakötetéről, a *Határregényről* (2001) a következőket írja Bori Imre: „...az írói figyelem Szabadka–Szeged–Pozsony–Temesvár négy-szög határolta térségekben jár, már-már téziszerűen mutatja az író Kézép-Európa-élményének terrénumait, de nem külsőségekben kell keresnünk a jegyeit, hanem abban, hogy mesteri vonásokat rak fel világa tablójára... Embereket és népeket megosztó itt minden határelmozdítás, mintha Trianon regényét akarta volna megírni a Kézép-Európa-látomás epikus bizonyítékaként...”

Jung Károly (1944–2021) néprajztudósunk szinte valamennyi könyvének is Bori Imre volt az egyik recenzense. Bori Imre a halála előtt nem sokkal írt recenziót a szerző *Elbeszélés és éneklés* (2004) kötetéről, megállapítva: „...tanulmányai a magyar folklorkutatás eredményeit éppúgy gazdagítják, mint a történelmi hagyomány tárházát gyarapítják, hiszen a néprajzi témák mellett (a világ teremtése, az öregek megölése, a ballangó kóró, a tulipán jelképi funkciójának taglalása) a szerző vizsgálódásának körében található történelmi kérdések (a magyar korona ferde keresztese, a harangszó beszéde, a Zrínyi-, a Rákóczi- és a Kossuth-hagyomány) is... A szerző alapos tárgyismerettel bír, a szakirodalomban fáradhatatlanul végzett bűvárlatai nyomán hivatkozási megbízhatóságával jeleskedik – a magyar szaktudomány kétségtelen nyereségeként.”

Bori Imre Bányai János (1939–2016) szinte valamennyi kötetének is recenzense volt, s ezek a szövegek – talán csak néhány kivételével – meg is jelentek. Az 1998-ban megjelent *Hagyománytörés* című kötet kapcsán írta Bori: „Bányai János tanulmánykötetének, az irodalomról való gondolkodásnak nemcsak vajdasági, hanem egyetemes magyar irodalmi jelentősége van: a kérdéseket feltevő és felvető készség, mely írásait jellemzi... A magyar irodalomtörténet-írás és a magyar kritika

– tudott dolog – nem az irodalmi praxis előtt járt az elmúlt száz évben, hanem mögötte messze lemaradva talán nem kullogott, hanem elsősorban gáncsokodott. Ilyen módon sajátos diszkrepancia állt elő az író és a kritika, az irodalom haladása és a teóriák között, amelyek ezt kísélni, segíteni lettek volna hivatottak. Nekem úgy tetszik, hogy Bányai János írásaival egymáshoz közel vitte ezt a két legfontosabb irodalmi tényezőt, s harmadikként az előadómódban is követni tudta tárgyát!”

Hogy a közép- és fiatalabb generáció költőire és íróira is odafigyelt, méltatta is őket, íme néhány példa: Harkai Vass Éva (1956) egykori tanársegéd *Ezredvégi megálló* című tanulmánykötetéről írja Bori Imre 1998-ban: Őt „...elsősorban a XX. századi magyar irodalom kérdései foglalkoztatják, s ennek értőjeként szól szinte rendszeresen a vajdasági magyar irodalmi folyóiratokban a modern magyar irodalom közelmúltjának és jelenének szépirodalmi megnyilvánulásairól esszészzerű kritikáiban és jellemzéseiben. A költőként is mind jelentékenyebb Harkai Vass Éva ápoltszélusával, nyelvi igényességgel, lírai érzékenységgel és beleérző készséggel kelti fel a figyelmet, és kritikái írásában egyszerre lehet dicsérni a megfigyelőt és a megfigyelésről számot adót.” Lovas Ildikó (1967) *Meztelenül a történetben* (2000) könyvéről ezt olvashattuk: „...nem merengő emlékezés Lovas Ildikó szövege, de könyv Szabadkáról – nem annyira a város helyi színeiről, mint inkább lelkiségéről, ahogyan eddig nem írtak róla. Eddig Szabadka a férfi írók birtoka volt, most Lovas Ildikó igazán szuverén módon, a modern elbeszélőmódok kényszere nélkülözésével, természetes alkalmazásával, következetes előadásmódjával a mai Szabadka lelkiségéről beszél...” Végül Verebes Ernő (1962) 2002-ben megjelent *De hol van itt villamos?* című verseskötetéről írta recenziójában Bori Imre: „Nóvumai ezek a vajdasági magyar költészetnek, mert egy olyan irodalmi örökséghez nyúl vissza szerzőjük, amelynek kezdeteit Kassák Lajos prózaverseiben, folytatásukat pedig Brasnyó István és Tolnai Ottó szövegeiben véljük fölismerni. Avantgárd irodalmi örökséggel sáfáradhat, anélkül hogy programszerűen teremtené magának kötött, illetve szabad kifejezési formát, s a kettő között egyszerű összevetéssel is érzékelhetően otthonosabban érzi magát a kifejezés a szabad formákban, a már-már prózaivá változott lírai futamokban...”

„A VAJDASÁGI IRODALOM MI VAGYUNK”

Ózer Ágnes

(Tomán László Bori Imrének)

Nincs annál nehezebb, így húsz év múltán sem, mint a legközelebbi hozzátartozókról, ebben az esetben az édesapánkról, Bori Imre irodalomtörténészről írni. Húsz éve már, hogy azon az áprilisi napon a kamenicai kórház folyosóján részvétnyilvánításukat kifejezve tudatták velünk, hogy édesapánkat nem tudták újraéleszteni. Szomorú nap azóta az életünkben minden áprilisi 22-e, mint ahogyan életünkben immáron húsz éve betölthetetlen fájó űrként tátong a hiánya. Ugyanakkor húsz éve nem múlik csodálkozásunk sem, mindenben, ami utána ránk maradt. Ami, mi tudjuk csak, számára a legnagyobb kincs volt, a könyvtára, a tömérdek jegyzetanyag, emlékeztetők és a minden iránt érdeklődő, a kíváncsiságát kielégítő újságkivágások, cikkek, családi emlékek, kéziratok, amelyeknek témái széles skálán mozgóak, amire újból és újból rácsodálkozunk, mert az irodalom, irodalomtörténeti témák mellett szinte minden más fellelhető, ilyen-olyan okból kifolyólag.

Adódik a kérdés: vajon hol kezdődött ez a szerteágazó érdeklődés és gyűjtögetés, és honnan ered az a nagy mennyiségű anyag, ami fennmaradt? Ha jobban belegondolunk, amit ő is többször hangoztatott, a családi, a bácsföldvári családi szokások képezték ennek alapját, valamint nagymértékben hozzájárult a vajdasági magyarság történelmi sorsának alakulása is, amely úgy hozta, hogy a második világháborút követően, 1948-tól az anyaországtól ismételtelen, mint azt tennie kellett Trianont követően is, elzárva volt kénytelen megteremteni a közösség a művelődési, oktatási és kulturális hálózatát, és ennek a hálózatnak vagy intézményrendszernek már egy új ideológiai paradigmaváltáson is át kellett esnie, nem is egyszer. Elsősorban a merev szovjet irodalmi, esztétikai nézőpontoktól elszakadva, attól eltérően, a szabadabb látásmódokat alkalmazva, egy új „irodalmat” felfedezni, kihasználni a lehetőséget, és a meghurcolt kisebbségi közösség számára egy új intézményrendszert kiépíteni. Ezzel az időszakal esik egybe édesapánk tanári és írói, irodalomkritikusi tevékenységének kezdete. Szinte évről évre kísérhető az „építkezés”, a közösségért való munkálkodás az adott történelmi keretekben, az ezekkel folytatott ideológiai, világnézeti harcai azokkal a tanár- és íróársakkal együtt, akikkel az úgynevezett, akkor még fiatalnak számító „áprilisi Hidat”, a „fiatalok Hídját” megszerkesztették, és vállalták az ideológiai felelősségre vonásnak

a korra és az akkori társadalmi szokásokra jellemző módozatait, amelyeket a felülről jött bírálatok, viták és a kilátásba helyezett büntetések jellemezték, amelyek elől, Tomán László úgy érezte, el kell ásnia a már megírt tanulmányait, verseit, amelyek idővel majdnem teljesen megsemmisültek. Az akkori levelezésükből visszatükröződő „fiatalok csoportját” többek között Fehér Ferenc, Major Nándor, Tomán László is alkotta, akikkel az ideológiai leszámolástól és a büntetéstől mentségükre szolgáló katonai szolgálat letöltése után is kapcsolatban maradt, és viselte az akkori „ellenzékiesség” következményeit.

Számára ezt a csókai tanári kinevezés jelentette. Mert mit tehetett 1952-ben a világtól ugyan nem elzárva, de távol eső és szinte csak gyalog megközelíthető, a hármas határ közelében lévő Csókán egy értelmiségi? Mint ahogyan az kiderült, szétnézni, feltérképezni a környéket, mérlegelni a lehetőségeket. Csókán elsősorban a könyvtárat, amelyet annak vezetőjével, Simon Mihállyal mér fel, és tudósítja a Magyar Szóban a világot, hogy a csókai könyvtárban túlnyomórészt a polgári ízlést kiszolgáló „Jókaiakat” lehet kikölcsönözni, és jó lenne, ha az állomány gyarapításával modern szerzők művei is elérhetőek lennének az olvasók számára. Bekapcsolódott az ottani kulturális életbe, a művelődési egyesület munkájába, a tanártársakkal együtt bábszínház megalapításán munkálkodott, és irodalomra, az olvasásra és annak szeretetére tanította a csókai, terjáni és a birtok különböző majorságaiából iskolába járó, túlnyomórészt szegény gyerekeket. Közülük is két tanítványt emelhetünk ki, akik költők, írók lettek, Fehér Kálmánt és Cs. Simon Istvánt, de a többieket is, fiúkat és lányokat, akik számára élete végéig az akkori szokásrend szerint „tanár néptárs” maradt. Ugyanúgy a gimnáziumi évek Zentájára átjárt nemcsak egykori tanárához, Szeli Istvánhoz, hanem onnan a zentai könyvtárba is, könyvek után kutatva. A világgal, a vajdasági magyarság kulturális életével, annak akkori hordozóival leveleken keresztül tartotta a kapcsolatot. Könyvkritikákat, esszéket írt, többnyire kézírással, amelyeknek a száma évenként egyre nőtt, s lassan az idősekkel, a vonalon lévőekkel is elérkezett a megbékélés ideje, így Herceg Jánossal és Gál Lászlóval, Majtényi Mihállyal, akik szintén háborogtak a Híd Olajos Mihály nevéhez fűződő szerkesztéspolitikája miatt.

folytatás a 4. oldalon

Bori Imre-emlékszám

A különböző, akkor fontos politikai tényezőkkal, így a Magyar Kultúratanácsban is megenyhült a „lázadók” iránti feszült viszony, amikor beállt a „szélcsend”, amiről lehetett és írni is kellett, Tomán László szerint: „Ha a dolgok megoldásáról elmélkedsz, tartsd szem előtt, hogy csak Olajos-Farkasék ellenében tehetünk valamit, s nem velük együtt.” – „A vajdasági magyar irodalmat mégis a mi nemzedékünk teremtette meg. Nem most, hanem 50-ben, és nem azért, mert Gál is elismerte, hanem mert mi ezt már akkor tudtuk.” (Tomán L. levelében Bori I.-nek, 1953) Úgy tartotta, hogy a Csókán élő irodalomkritikus írásai „igazságtalanul elbújtattak”, még akkor is, ha szerinte „rövidebbre sikerült”, mint kellett volna, amit annak jeléül tartott, hogy a vajdasági magyar irodalom abban a pillanatban „tespedtségbe” szorult, és a nagy írásoknak a saját nemzedékükről kellene szólniuk. Arra buzdította barátját, hogy ne csak könyvismertető, hanem Fehér Ferencről és Ács Károlyról nagy tanulmányok készüljenek. A nyitást az áprilisi fiatalok felé, úgy látszik, nem akarták leállítani. Az enyhülés pedig akkor kezdődött, amikor már világszámra vált, hogy a szocialista realizmussal való leszámolás ideje. Mint ahogyan azt szintén Tomán László levelében megfogalmazta: „Adjatok több kenyeret a munkásnak, és adjatok több szabadságot a gondolatnak...” – „Most érzem, mennyire mélyen

és mennyire húsz éve halott már Szenteleky. Más nem kellene talán ide, csak Ő, az ő nagy hite, nagy akarata, hatalmas bátorsága, igaz embersége és igazabb magyarsága.” A levelezésből az is kitűnik, hogy az akkori országban az áprilisi Híd jelensége más irodalmi közösségeken belül, így a horvát irodalomban is lejátszódott. Majd a szabadabb és nyugati mintájú irányzata általánosan elfogadottá vált.

Farkas Nándor, a Magyar Kultúratanács elnöke 1953 végén az „együtt munkálkodásért és a szocialista kultúránk kiépítésében kinyilvánított segítségért” ír köszönetet Bori Imrének. Majd 1954. április 2-án egy Belovai Mihály által aláírt levélben arra kéri, hogy tanulmányozza át a „magyar tudományos kutatás költségvetését”. „A szükséges pénzt a tartományi Közoktatásügyi Tanács rezerválta, és a munkát is ők irányítják majd. A szervezésben azonban a Kultúratanácsnak is segítenie kell. Ezt a segítséget egy bizottság végzi majd, amely a tervet is kidolgozta, és amelynek Ön is tagja. Tanulmányozza át a költségvetést, mert a Közoktatásügyi Tanács egy közös megbeszélést szervez a nemzeti kisebbségek kultúrmunkásaival, amelyre valószínűleg Önt is meghívják. Ezen a megbeszéléseken dől el véglegesen, hogy mit valósítunk meg az idén a tervből.” Így 1954-ben a magyar tudományos kutatás feladatait a következő tárgykörökben határozták meg: néprajz, történelem, nyelv, irodalom, kép-

Megbeszélés a Forum Könyvkiadó szerkesztőségében 1988-ban. A képen Illés Lajos műszaki szerkesztő, Fehér Kálmán, Bordás Győző, Bányai János, Bori Imre és Tomán László

zóművészet, sajtó, bibliográfia, zene, színház. Ami összesen akkori kétfélmillió dinárba került volna. Érdekes mód a több mint egy évtizeddel ezután megalapított Hungarológiai Intézet irataiban is a felsorolt tudományos területek kutatását és tudományos feldolgozását jelölték ki célként, ami csak arról tanúskodik, hogy a kitűzött közösségi célok megvalósításától nem álltak el, sem a hatalomban részt vevő vajdasági magyar politikai elit, sem pedig az új idők politikájának köszönhetően létrejött vajdasági magyar „értelmiségi kör” sem. Akkor már 1954-et írtak.

Időközben Csókán feleségre találva, élete örökre egybefonódik nemcsak a tájjal, hanem az ott élő rokonokkal, barátokkal, ismerősökkel is. Ott, Csókán születtem én is, és talán csak véletlen, hogy nem sokkal születésem után Szabadkán kezdett dolgozni. Hogy Csókáról elpályázott, arról először Herceg János leveléből lehet értesülni, amelyben arról szól, hogy Csóka egy eldugott hely, ő maga többet érdemel, és hogy a közösség számára jobb volna, ha valahol máshol találna állást. Herceg János komoly lépéseket tett, hogy Csókáról a zombori gimnáziumba kerüljön tanárnak. Majd sajnálattal nyugtázza, hogy „de te Szabadkán felvetted magad”. Előbb a Szabadkán megjelenő 7 Nap hetilap munkatársa lett az irodalmi oldal szerkesztőjeként 1956 februárjától, majd szeptembertől az okmányokból és Lévai Endre leveleiből kitűnik, hogy a szabadkai Vegyes Tanárképző Főiskola tanári állásáról volt szó. A családi fáma szerint azzal az ígérettel, hogy Szabadkán lakást kap. A lakásból nem lett semmi, mert 1960-ig albérlőként éltünk Szabadkán a Nyugati szőlőkben, a Szarajevói utcában, az ottani szomszédsággal szinte idillikus viszonyban. Ehhez az időszakhoz kapcsolódik a Dési Ábellel való barátság is. Életünknek ez a szakasza nem mondható a nélkülözések idejének, de bizonyos

dolgozások hiányoztak, így az írógép is. Tehát írásai szinte Újvidékre költözésükig, 1960-ig vagy kézzel, vagy Dési Ábel írógépén íródtak. Az írógép használatában, a könyvek csereberéjében és vásárlásában értették meg Dési Ábellel a legjobban egymást, a hosszú beszélgetésekben, a vitákban, ahogyan azt Dési Ábel, a „Szilvi” nevezte. Ha ezt az időszakot megvizsgáljuk, talán a vajdasági magyarság kulturális életét a „vita” jellemezné legjobban. Leveleiben Tomán László is a nagy viták idejét emlegeti, valamint már 1953-ban ismeretlenül Dési Ábel is „vitára” invitálta Bori Imrét. A „viták” pedig olvasásra és írásra buzdítják. Mint ahogyan pár évvel azelőtt is, az áprilisi Híd körüli elégedetlenségüket, ugyanúgy vitáikat és beszélgetéseiket adták tudomására azoknak, akiket felelősnek tartottak a szám megjelenéséért. És vitatkoztak a Magyar Irodalmi Társaságon belül is. Így 1953 áprilisában Laták István *Tarka élet* című elbeszéléskötetének megjelenése előtt az írók, újságírók és művészek klubjában Újvidéken tartottak „vitaestet”, amelyre Majtényi Mihály elnök küldött meghívót.

Életinterjújában, amelyet Vékás Jánosnak adott, arról szól, hogy „élvezte” a tanítást. Szemmel láthatóan valóban nagy élvezettel tanított, úgy Csókán a nyolcosztályos iskolában, mint Szabadkán a tanítóképzőben vagy Újvidéken a bölcsészkar Magyar Tanszékén, ahol 1959-től nyugdíjaztatásáig dolgozott. Oda pedig a levelezés szerint az akkori vajdasági oktatási biztosnak, Zaga Krdžalićnak, az „új oktatás” és az „új iskola” egyedülálló harcának intézkedése eredményeként került, akinek üzenetét Penavin Olga továbbította levelében. Így lett egyetemi oktató egykori főiskolai társával, Ágoston Mihállal együtt. Ő maga mondta nem kis büszkeséggel, hogy számítása szerint egy időszakban Vajdaságban szinte nem volt olyan magyar

tannyelvű iskola, amelyben ne tanított volna olyan tanár, aki valamikor, valahol az ő tanítványa volt.

Ekkorra már enyhültek az állapotok a szocialista jugoszláv állam tájékoztató irodás elzártságát illetően. Magyarországra felé is megtörtént az óvatos nyitás, így az Élet és Irodalom is tudósított a Rukovet című jugoszláv irodalmi folyóirat akkori legújabb számáról, amelyben nagy terjedelemben foglalkoztak József Attila életével és munkásságával. „Közli a költő részletes életrajzát, továbbá kilenc versét, valamint Bori Imre jugoszláviai magyar író 30 oldalas tanulmányát”. Az újságkivágás pedig az 1958 februárjában Bor Kálmán által írt levél mellékleteként érkezett. Ezt követően már nyilvánvalóvá vált, hogy valamilyen módon igyekezete és szorgalma el fogja vezetni Szabadkáról, ahol 1960 áprilisában megszületett a hűgom, Bori Mária, de a család már, édesapánk munkájából kifolyólag, a Magyar Tanszék megalapítását követően további életét 1960 nyarától az akkor már pezsgő és dinamikus fejlődésben lévő, egyetemi városná kinövő tartományi székvároshoz, Újvidékhez kötötte.

Édesapánk, Bori Imre élvezte a tanítást, az olvasást, az írást, a keresgélést, a búvárkodást és a gyűjtögetést, amit életének utolsó napjaiban is olyan kitartással végzett, mint annak idején, a kezdetekben, az XX. század ötvenes éveiben tette. Az ötvenes évek jelentették nemcsak az ő életében és munkásságában, hanem a Trianon utáni vajdasági magyar közösségben is a művelődés, oktatás és kultúra megalapozásának idejét és kibbisebbi életének valamilyen módon azt az útját, amely a kiteljesedésének korszakához vezetett. Így most, halálának huszadik évfordulóján, visszatekintve életének erre a szakaszára, megállapítható, hogy élete az emberi sors és a történelem összefonódásának ékes példája.

Fehér Kálmán

Leplezetlen ajándék

Búcsú Bori Imrétől

Az áprilisi záporok ha elvonulnak,
oly szépen alkonyul, és a föld
puha. A göröngy omlós, csak morzsa.
Az a föld, amiből lettünk, mielőtt
a föld lett a miénk. Csak egy
fekete rigófütyre! És ismét
csak távozunk, megtérünk...
Mielőtt elbolyongsz kétmaroknyi földdel,
hogy számot adj arról, amit ideig-óráig
birtokoltál: íme a megtérés két marék
föld hívó szava és a tény, hogy a Tiéd!

Csak rövid hiúság volt a vágy,
hogy a miénk marad! Szóval, tettel, vággyal.
Ám most már láthatod, ott bolyongva
fönt a Fekete-tó partján, hogy
csak nem volt hiába a szeretet,
a rossz szótól, a küldetés bosszútól
mentesen. A bánat csarnokából én,
Fehér Kálmán, öröködök. Kérlek,
nyíljanak meg soraid fönt az égen,
gondolj rám, és végy magadhoz,
ha úgy érzed, hasznodra válik
egy mindenkori társ-barát. Most a földön
s az égen: Uram! Légy kegyes hozzá!

Uram! Légy kegyes hozzám!

2004.

Bori Imre-emlékszám

A GYERMEK ÉS A KÖNYV

Bori Mária

„Nincs szebb látvány, mint a könyv fölé hajló gyermek” – kezdi írását Bori Imre az 1957-ben a *Szülők könyvtára* sorozatban megjelent könyvecskéjében, amelyet Szima Cuciccsal együtt írtak, és nyugodtan elkönyvelhetjük, habár egy esszéről van szó, hogy ez az első könyve. Nem véletlenül szól az esszé a könyvről. A könyv és az olvasás a számára és az egész család számára életelelem. Kincs és gazdagság, örökség, tudásforrás, munkaeszköz, szórakozás és gyógyír is egyben. A Jó Pajtásban megjelent interjúban¹ el is olvasható, hogyan indult nálunk a könyv és az olvasás szeretete. „Egészen kicsi koromban találkoztam először a könyvvel, mert családjamban az volt a szokás, hogy a kisgyerekeknek – nővéremnek is, amikor még kisebb volt, és később nekem is – főleg karácsonyra képeskönyvet ajándékoztak.” Ezt továbbörökítette a későbbi generációkra is, így továbbra is a könyv számít a legszebb ajándéknak, elsősorban a család legkisebbjei számára.

A családjamban a könyv nem díszként szolgált, mint ahogyan a hatvan-hetvenes években divatosnak számított. Már egészen kicsiként is kézbe lehetett venni őket, és a felnőttek nem féltek attól, hogy esetleg kárt teszünk bennük, sőt a legnagyobb becsben tartották egy-egy könyvbe jegyzetként belerajzolt firka-rajzunkat is. Nem egy könyvből, ha kézbe vesszük őket, jegyzetek hullanak ki, köztük nemcsak a mi gyerekrajzaink, hanem Bori Imre unokáinak a rajzai is. A könyvtár könyvei között rejtőzködni kezdetleges verseink is. Minden megőrződött, mint ahogyan a könyvtár könyveinek lapjai között lapuló jegyzetek mellett az újságkivágások is, amelyek az adott könyvhöz, témához, korhoz vagy íróhoz kapcsolódtak. Mindennek funkciója volt, ha más nem, hogy emlékeztessenek.

A könyvekkel játszani, építkezni is lehetett. Jó építőelemnek bizonyultak az *Új magyar lexikon* vaskos kötetei, amelyekből házat vagy várat is lehetett építeni az íróasztal rejtekében. Van olyan kötet is, amelyen – a tanártársak nagy megrökönyödésére – csokoládés kéz-

nyomok voltak láthatóak, és őrzik a nyomokat ma is.

Bennünket, gyerekeket is születésünktől fogva könyvek, könyvtár vett körül. Ahogyan azt a szakirodalom is megállapította, a családi minta, az olvasó szülő látványa, az élő és a könyvből való mesélés, a napilapok megvásárlása, az újságolvasás és általában az olvasás a mai napig meghatározza a mindennapjainkat. Nem volt tilos képregényeket, ponyvaregényeket sem olvasni, sőt a Forum kiadó nyomdájából kikerülő összes kiadvány a kezünkbe került, mert a lényeg az olvasás volt.

Bori Imre a könyv és az olvasás szeretetével, az irodalomtudományi érdeklődése mellett, a tanítás módszertani ismeretei jóvoltából tudta, hogy a könyv, a könyvek csak jó hatással lehetnek az ismeretek elsajátítására, az értelmi képességek fejlődésére. A könyvet, az irodalmat és az olvasást a családon kívül is népszerűsítette a gyerekek körében, így amikor csak tehetett, részt vett előadásai az általános iskolások számára megrendezett irodalmi táborokban, amelyeket a Fehér Ferenc Könyvbarátok Köre szervezett az 1990-es években.

Tudományos kutatók, szociológusok és pszichológusok is foglalkoztak az olvasás hatásaival, nem egy tanulmány született ebben a témában, amelyekből leszűrhető, hogy az „olvasás fejleszti az agyat, csökkenti a stresszt, sőt empátiikusabbá teszi az embert” – olvasható egy írásban.² Most már tudományosan is bizonyított tény, hogy a gyerek környezetében lévő könyvek nagyon jó hatással vannak a későbbiekben a szövegértési, elemi olvasási, számolási és problémamegoldó képességekre. Egy nagy, több országot is felölelő kutatásból, amelyet az Ausztrál Nemzeti Egyetem szárnyai alatt Joanna Sikora lengyel származású pszichológus kutatócsoportja végzett,³ az a következtetés vonható le, hogy minél több könyv van kiskorától egy gyereknek, annál okosabb lesz. A tanulmányban egyebek között az is elolvasható, hogy a könyvek minél magasabb száma összefüggésben van a későbbi tanulmányi eredmén-

nyel, és azoknak a tizenhat éveseknek, akiknek gyerekkoruktól sok könyvük volt, a matematikai, informatikai tudása magasabb szintet ért el, és olvasottsága, műveltsége széleskörűbb azokénál, akik kevesebb könyvvel voltak körülvéve otthonukban.

Tudatában vagyunk annak, hogy a mai világ, amelyben gyerekeink cseperegnek, nem könyvcentrikus. Felgyorsult világunkban sok-sok inger veszi körül már csecsemőkortól kezdve a gyerekeinket: tévé, mobil, okostelefon, számítógépes játékok stb. A ma gyermekei már négy hónaposan, sőt akár sokkal korábban kezdik használni a digitális médiát, ami egyenes út a képernyőfüggőséghez. Ez tapasztalható az iskoláinkban, a kis- és nagyszünetekben, amikor a diákok zöme nem a társakkal beszélgetve tölti el a pihenőidőt, hanem okostelefonnal a kezükben, ülve vagy zombik módjára, a képernyőt bámulva és a billentyűzetet vagy az érintőképernyőt nyomkodva.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) újabb ajánlása szerint a tizenhét hónaposnál fiatalabbaknak egyáltalán nem lenne szabad tévét nézniük vagy tabletet, okostelefont használniuk. A kettő és öt év közöttieknek pedig naponta maximum 1 óra tévézés, tabletezés javasolt. Mindez azért fontos, mert az emberi agy a születéstől kezdve nagyjából húszéves korig fejlődik. Fontos tudni, hogy az agyi funkciók fejlődésében is van egyfajta kritikus, szenzitív periódus, a fejlődés egy-egy speciális időszaka, amikor az idegrendszer érése egy tevékenység megjelenéséhez az előfeltételeket biztosította. Ilyen fontos terület az agy homloklebenyi része, a prefrontális kéreg, amely kisgyermekkorban körülbelül hatéves korig formálódik – ez az az agyterület, amely lehetővé teszi, hogy cselekvés előtt gondolkodjunk, felelős az indulatszabályozásért, a figyelem összpontosításáért, valamint a problémamegoldó gondolkodás és a megfontolt morális cselekvés központja.

Az agy olyan alkalmazkodni képes rendszer, amely a születés után maxi-

málisan alkalmazkodik a környezethez. Az őt érő ingerek formálják. Ezért nem mindegy, hogy gyermekeink hol, hogyan és miként élnek, mivel stimuláljuk a fejlődő agyukat.

A könyv merőben más élményt kínál nekik a képes, mozgó, villódzó kütyükkel szemben, amelyek ugyan sokkal vonzóbbak számukra, de valójában a könyv „egészségesebb” a fejlődő szervezet számára.

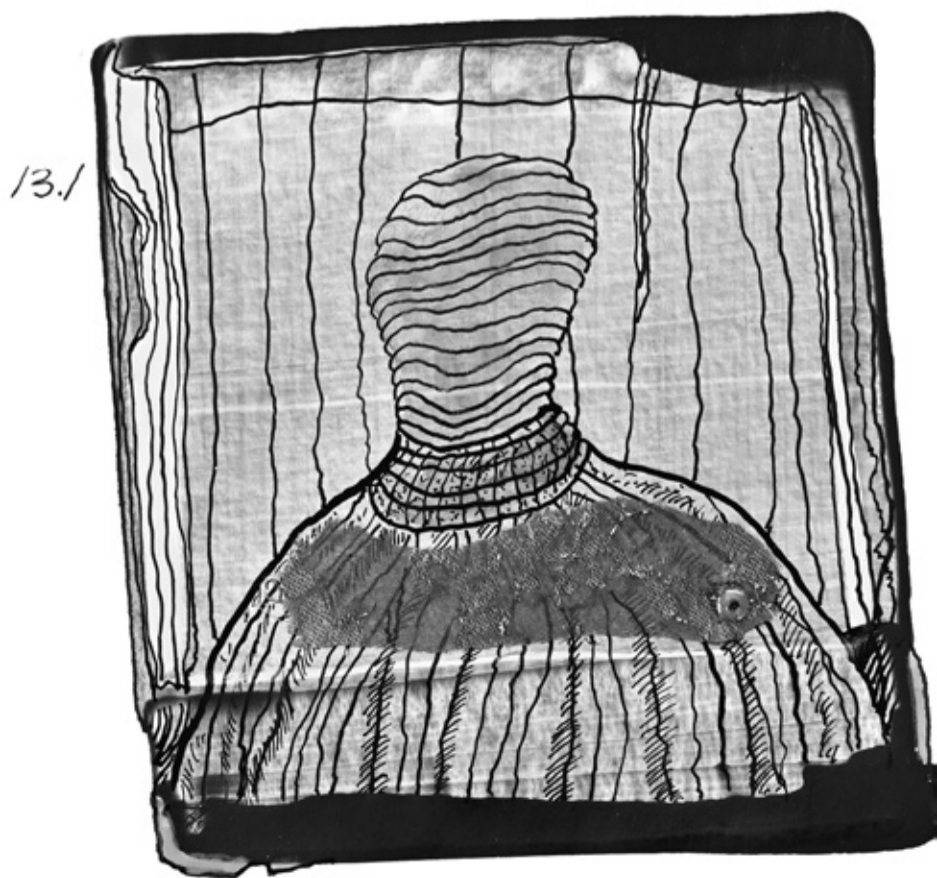
Tudjuk, hogy az információs technológia eszközeit nem iktathatjuk ki a mai gyerekek életéből, de nem szabad legyinteni és rájuk hagyni. Inkább arra kellene törekedni, hogy minél későbbi életkorban, talán az iskoláskor kezdete után kerüljenek intenzív kapcsolatba az IKT-eszközökkel. Ehelyett a szabadidőben inkább mozgásos játékokra, társakkal való együtt játszásra kell buzdítani őket, és tudatosan tevékenykedni szülőként, nagyszülőként, hogy több idő és alkalom jusson a fejlesztő könyvekre is. Bizonyított tény, hogy a gyermek életkorához illő, kedvére való könyvekkel már kisgyermekkorban megszerethetőek a könyvek és az olvasás is. Emellett sokat javíthat a szülővel való érzelmi kapcsolaton a közös olvasás, különösen kicsi korban.

Nem szabad megfeledkezni egy pillanatra sem arról, hogy milyen fontos fejlődési tényező a könyv, amely az intelligenciára, az általános műveltségre, a problémamegoldó képességre, a tanulási képességre stb. hat. Arról sem, hogy mennyire fontos a családi minta, amely belevésődik a gyermekek énjébe, viselkedésébe, meghatározza a szokásait. És arról sem, hogy minél több a könyv a polcon, annál jobb! Ez nemcsak tizenhat éves korig igaz, hanem a későbbiekben is, mert a könyv és az olvasás mentálisan stimulál, csökkenti a stresszt, fejleszti a kreativitást, az íráskészséget, a helyesírást, növeli a koncentrációképeséget, a memóriát, az agyi területek, a szürkeállomány aktivizálása pedig késlelteti a demencia kialakulását és lassítja az Alzheimer-kór lefolyását. Ezért vegyünk, kölcsönözzünk, olvasunk könyvet!

¹ Mihályi Katalin: A könyv sorsa nem pecsételődik meg. Beszélgetés a 70 éves Bori Imre akadémikussal. *Jó Pajtás*, 2000. I. 27.

² <https://fidelio.hu/konyv/hat-a-gyerekek-kepessegeire-ha-konyvek-kozt-nonek-fel-139975.html> (Megtekintve: 2024. április.)

³ Joanna Sikora (Australian National University), Jonathan Kelley (International Social Science Survey), M. D. R. Evans (University of Nevada, Reno): Scholarly culture: How books in adolescence enhance adult literacy, numeracy and technology skills in 31 societies. *Social Science Research*, October 2018. DOI: 10.1016/j.ssresearch.2018.10.003 CITATIONS 120 https://www.researchgate.net/publication/328034646_Scholarly_culture_How_books_in_adolescence_enhance_adult_literacy_numeracy_and_technology_skills_in_31_societies (Megtekintve: 2024. április.)

Bori Imre-emlékszám

ELSŐ REGÉNYEM TÖRTÉNETE

Lovas Ildikó

Bori Imre emlékének

A XVIII. században emelt, egykori Lénárd-féle magánház helyén épült palotában kapott helyet a Magyar Szó szabadkai szerkesztősége, akkor már ötvennél is több éve. A nehéz vas kapun belépve mindig hűvösség fogadott, a négyszögletes belső udvartól kétszárnyú ajtó választotta el a szárazkapu-bejáratot, amelyben balra fordulva lehetett feljutni az épületbe. A kovácsoltvas lift nehézkes zörgéssel érkezett vagy pihent a lépcsőfordulóban; elhaladva mellette, kettésével szedve a fokokat, gyorsan ki lehetett érni az első emeleti körfolyosóra, onnan pedig jobbra fordulva alig kellett pár lépést tenni a Magyar Szó három szobából álló szerkesztőségéig, amelynek legnagyobb helyisége, az ütött-kopott íróasztalokkal megtömött szerkesztőségi szoba a Népszínház korinthusi oszlopain tollászakodó galambokra nézett. A bejáratnak háttal kaptam egy íróasztalt, ha felemeltem a fejem, a tekintetem a dohányfüsttől mélybarnára sötételt lambérián pihenttem. Ha jobbra néztem, láttam egy darabkát a városháza feletti égből, ha bal felé pillantottam, ott láttam a piros műbőr fotelben üldögélő Kopeczky Lászlót, aki egy mély, fehér bögréből kortyolgatott valamit, amitől könnyebbé tette a maga és az olvasó számára azt a helyet, amit a világunkként ismerünk.

Amikor odakerültem a szerkesztőségbe, és kijelölték a helyem – háttal a bejáratnak és szemben a mélybarnára füstölődött fallal –, Kópé szándékosan költöztette mellém a piros műbőr fotelt: kislány, mondta, majd odafigyelek rád.

1995 őszének egyik szombat délelőttjén lapozgattuk a szerkesztőségben az Újságot – bevett szokás volt, hogy a szerkesztőség

tagjai szombaton is bent vannak, megvitatják az élet dolgait, átlapozzák a szombati lapot –, amikor megcsörrent a telefon. Bori Imre közölte velem, hogy ő Bori Imre. Miközben én dadogva kívántam jó napot a tanár úrnak, Kópé felvonta mindkét szemöldökét, kezével megsimogatta a szakállát, mutatóujján lévő gyűrűjén megcsillan a sápadt októberi fény, amiből egyébként is kevés volt, és még kevesebb jutott az általunk, ahogyan Kópé mondta, írnyszeretők által elfoglalt sarokba.

Magában van egy regény. Írja meg! Folytatásokban közölni fogom a Hídban. Megpróbáltam ellenkezni, vitatkozni, tiltakozni. Regény?! Sosem fogok regényt írni, kiáltottam bele a telefonba, csak novellát. Kisprózát! Kiáltottam, de akkorra már elkészönt, kattant a vonal.

A Híd 1996. áprilisi számában, első helyre sorolva jelent meg a tartalommutatóban eképpen feltüntetett szöveg: *A szerelemről* (regény, I. rész), ami aztán 2000-ben, Kosztolányi Dezső 1928-as, *Meztele-nül* című verseskötetének címét magában foglalva, *Meztele-nül a történetben* címmel jelent meg a Forum Könyvkiadónál, a regény recenzense maga Bori Imre volt.

A forumos Rudi bácsi, aki akkoriban a sofőr, könyvraktáros, szállító és mindenek nélkülözhetetlen szerepét töltötte be, a budapesti könyvhét után megállított a Forum épületének folyosóján, és ragyogó szemmel közölte velem, hogy eladták az összes példányt a regényemből, az összeset, amennyit felvittek, mind a harminchét darabot.

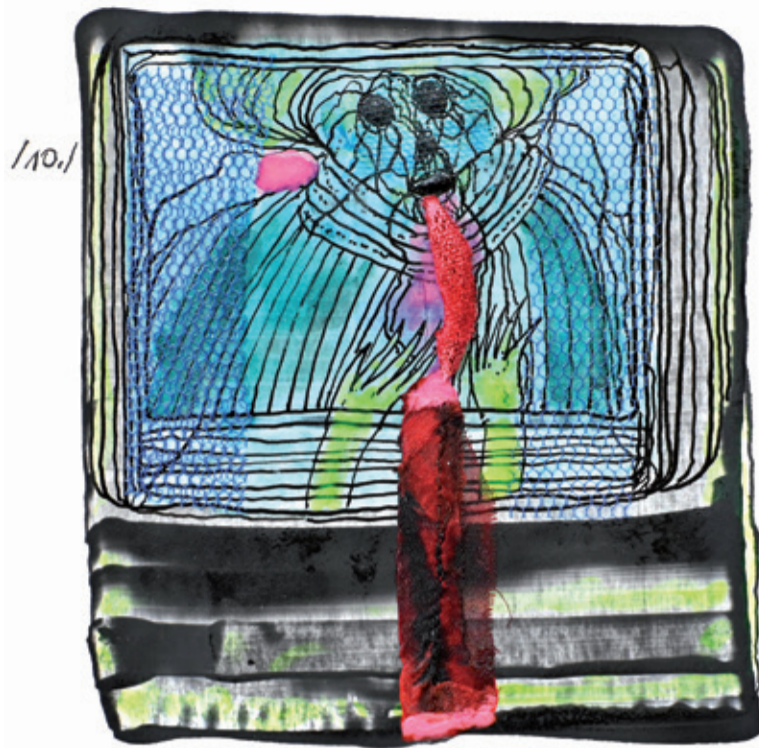
Sohasem volt alkalmam megkérdezni Bori Imre Híd-főszerkesztőtől és egykori tanáromtól: honnan tudta egy huszonkilenc éves rátarti kis majomról, aki voltam, hogy van benne egy regény?

Öt évvel azt a szombat délelőtti, általa rövidre zárt beszélgetést megelőzően az előadásai alatt részemről megnyilvánuló lázadó magatartásom, nyakasságom, vállrángatásokkal egybekötött vitatkozásom ellenére is tizest adott a XX. századi magyar irodalom vizsgán, pedig a Kassából írt írásbelimet a tanársegédje csak hetesre értékelte.

Úgy látom, magában megvan a képesség, hogy felidegesitse az embereket, jegyezte meg, majd a hetest és az írásbelihez fűzött megjegyzést áthúzta, és ráírt egy hatalmas tizest. Ez tetszett nekem. Mert ha a Bori egy Kassáról írott írásbelit ennyire értékelt, az azért jelentett valamit. Akkoriban a Bori konkrétan mindent jelentett, és ez még azokra is igaz, akik sem ezt, sem Bori Imrét sohasem ismerték volna el.

Bori Imre tanár úrnak velem kapcsolatban szinte mindenben igaza volt: megvan bennem az a képesség, hogy felidegesítem az embereket, képes vagyok a regényírásra, „a klasszikus értelemben vett cselekményt hiába várjuk el novelláitól”, írta *A jugoszláviai magyar irodalom 1944–1998* című kötetében, ahol azt is fontosnak tartotta kiemelni, hogy „1996-ban *A szerelemről* címen kezdett egy hosszabb prózai szöveget közölni a Híd című folyóiratban”.

Nem állítanám, hogy büszke vagyok arra, hogy Bori Imre fedezett fel a vajdasági magyar irodalom számára engem. Ugyanis ez nem büszkeség kérdése. Sokkal inkább folyamatos újragondolásra készítő bizonytalanság, megfelelési kényszerrel fűszerezve. Különösen a fentebb már említett viták miatt, amelyek rendre az egyetemes magyar irodalom körül zajlottak – akkoriban, a joghurtforradalom majd a rendszerváltás és az ország véres szétesése körüli években, amikor is én egyetemistaként

gyakran találkoztam Bori Imrével, ez volt a vajdasági magyar irodalom és kulturális élet központi kérdése, és én nem ritkán keveredtem vitába a tanár úrral.

Magának nagy a szája! Ennyivel intézett el, legyintett is, majd két kezével hátrasimította a haját. Nem tudtam eldönteni, mihez kellene kezdenem ezzel az észrevétellel. Legyen a szám kisebb? Fogjam be? De akkor miért kérdezi a véleményem? Megrántottam a vállam, és megpróbáltam átevicckélni az éveken.

Öt évvel ezelőtt, a *Szép Amáliák* című, készülő regényemhez való anyaggyűjtés közben Vékás János *Utak 2.* című kötetében találtam erre: „[...] az egyik fellépés után üzentek a Magyar Tanszékről – akkor elsőéves hallgató voltam –, hogy Bori Imre beszélni akar velem. Amikor átmentem, Bori azzal fogadott, hogy helyteleníti azt az irányt, amelyen a Tribün magyar szerkesztősége elindult. Nem Magyarországra kell szaladgálni, és onnan hozni fellépőket. A Tribün magyar szerkesztősége a Magyar Tan-

szék önképzőköre kell hogy legyen. – Én ezt nem így gondoltam – válaszoltam neki. Rázta a lábát, elvörösödött, elhallgattott. Majd nyugodt hangon közölte: – Jól van, csak ezt akartam mondani. Ezt követően évtizedeken át együttműködtünk, mindig nagyon korrekt volt, helyely-közzel talán még szívélyes is. Pedig rémtörténetek terjengtek róla, amelyeknek bizonyára a fele sem igaz, de hogy a konfliktuskerülés nem volt rá jellemző, az kétségtelen. Nagy teljesítményre azok képesek, akikben erőteljes indulatok munkálnak, s azokat erőteljesen tudják ellenőrzés alatt tartani – mondják.”

Így végül is be kell vallanom, nem magamnak köszönhetem, hanem Vékás Jánosnak, hogy végre felfogtam, mit tanított nemcsak az irodalomról, hanem az életről is Bori Imre, a tanár, a főszerkesztő, akinek nem kevesebbet köszönhetek, mint azt, hogy vitára, fellebbezésre, nyafogásra és kényeskedésre lehetőséget nem adva rálökött engem a regényírás felé vezető útra.

A DÉLI VÉGEKRŐL – FANTASZTIKUS IRODALOMTÖRTÉNET

Balázs Attila

(egy könyv morzsáiból)

EGYSZER AZTÁN BORI TANÁR ÚR AZZAL JÖTT, SEJ

Egyszer aztán Bori tanár úr azzal jött be az órára, hogy mindenki kerítsen egy papírlapot, majd firkantsa rá, mi jut eszébe arról, hogy: HÍD. Különbösen ha valakinek nincs kedve hozzá, nem muszáj. Úgy emlékszem, mindenkinek volt kedve. Gondom, azt mindenki tudta, ha nem is olvasta folyton, hogy létezik ezzel a névvel Újvidéken egy folyóirat, amelyiket a két világháború közt alapítottak, elhamvadt a második világhétségben, hogy később újrainduljon. Felröppenjen vörös fönixként a felszabadulás után. Én nagyjából ezt írtam le, meg Majtényi Mihály nevét, nem utolsósorban Kiss József régi vízmérnökét, aztán

nem jutott erre több idő. Tanár urunk ott helyben, egy cigarettaszünetben átfutotta a bölcsebbnél bölcsebb firkalmányokat – futhatta, mert nem voltunk sokan épp –, majd kérdezett ezt meg azt a „szerzőktől”. Tőlem azt, hogy miért van odaírva Kiss József is a végére. Majtényit érti, hiszen főszerkesztője volt egy ideig a Hídnek, de Kiss? Azért-e, mert Majtényi egyik irodalmi hőse? Nem érti pontosan.

– Azért, tanár úr – válaszoltam –, mert a mi kis Vajdaságunkban a csatornaépítéssel szaporodott meg a hidak száma... izé... márpedig a hidak... a híd...

Itt elakadtam, Bori pedig annak az embernek az arckifejezésével nézett rám, mint aki hirtelen nem tudja, hogy sírjon-e vagy nevéssen, szerencsére az utóbbi mellett döntött. Kisvártatva

biccentett, hogy leülhetek, s átvette a szót. Azon az órán a Híd folyóiratról beszélt. Mondván, amit egyébként az irodalomtörténetében le is írt, hogy a Híd indulásakor a harmincas években az ifjúsági mozgalmak folyóirata volt, radikálisabb balra tolódása harmincnyolctól egyenesen Jugoszlávia Kommunista Pártjának magyar nyelvű orgánumává váljon. Ez az elkötelezettség a tisztán és pusztán „csak” szépirodalom rovására ment, amibe belejátszott az expresszionista aktivista literatúrától való idegenkedés, miközben a lap szemlélete egyre szorosabban kötődött a szociális irodalom eszményéhez. Ezzel együtt a formai követelmények, az esztétikai szempontok háttérbe szorultak. (Ott szomorkodtak a leghátsó sorban.)

KORMÁNYELTÖRÉSBEN,
MAGAS-CÉ: TUNG!

Bori tanár úr könyvében, abban a mi kis jug. magy. bibliánkban az olvasható, hogy egész nemzedékének talán leglíraibb egyénisége az 1940-ben született Domonkos István. Verseinek első sorozatai Diósi Illés névvel jelentek meg, ezzel együtt a költői kiteljesedésének folyamata az Új Symposiumban kezdődött. Nyelvi energiája, variációs ösztöne, asszociatív képessége révén szentibilitásának modern vonásai érvényesülnek, így vált a Kanizsa–Újvidék–Palics vonalán cikázó, legtöbb metamorfózisra képes írófejedelmünk, Tolnai Ottó mellett modern költészetünk egyik vezéregyéniségévé, akivel írt is amolyan kétkezes-négykezeseket.

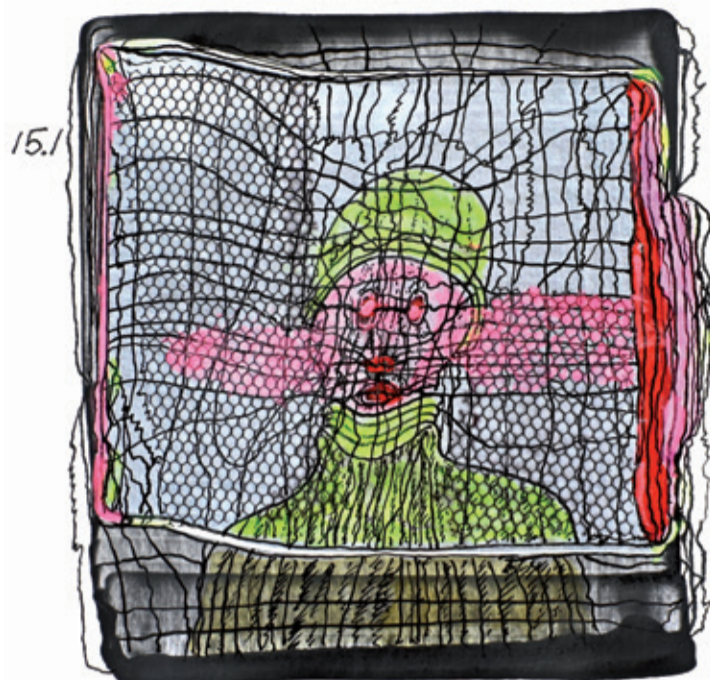
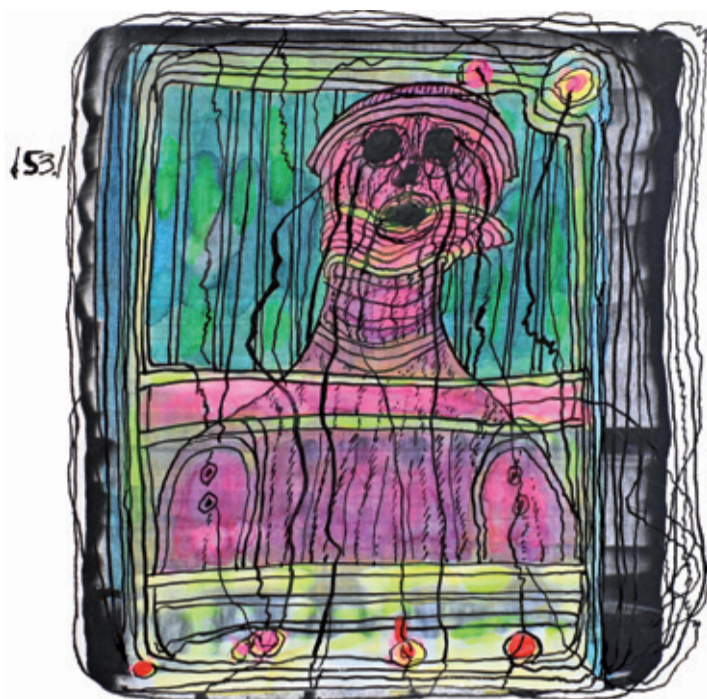
NULLA DIES SINE LINEA

„Rajzolni olyan, mint lélegezni, élni.”

Maurits Ferenc

Maurits Ferenc, noha az idősebb generációhoz tartozó művész, a vajdasági magyar képzőművészet egyik legtermékenyebb és legsokoldalúbb alakja. Az elmúlt időszakban végzett művészeti tevékenysége elismeréseként 2023 végén megkapta a Híd Irodalmi Díjat, amelyet *Arcversek* című kötetéért ítéltek oda neki. Ez a díj nem csupán művészi eredményeinek dicsérete, hanem az irodalom és képzőművészet határterületein végzett különleges munkásságának is fontos elismerése.

Az utóbbi időben két önálló kiállításon mutatta be legújabb alkotásait: 2023 februárjában a bácsfeketehegyi Bányai János Emlékházban *Távúvlat figurákkal* című ciklusának huszonkét darabját, amelyet 2009-ben készített, valamint 2015-ös *Pilinszky-reminiszcenciák* című rajzait láthatta a közönség. A feketicsi kiállításon a Bányaihoz fűződő tisztelete, barátsága és művészeti összefonódása is megmutatkozott. Idén januárban pedig Törökkanizsán a Kulturális Zó-

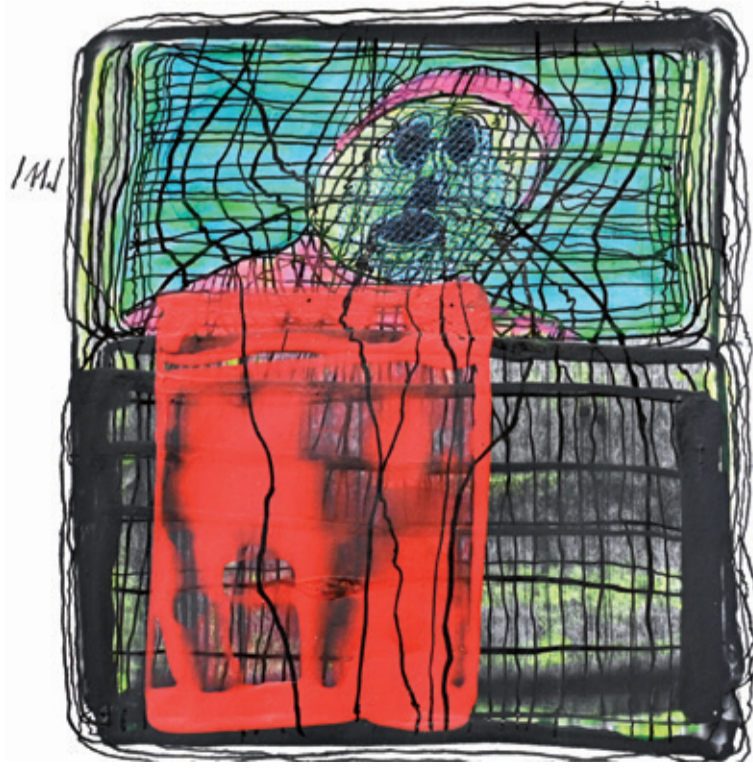
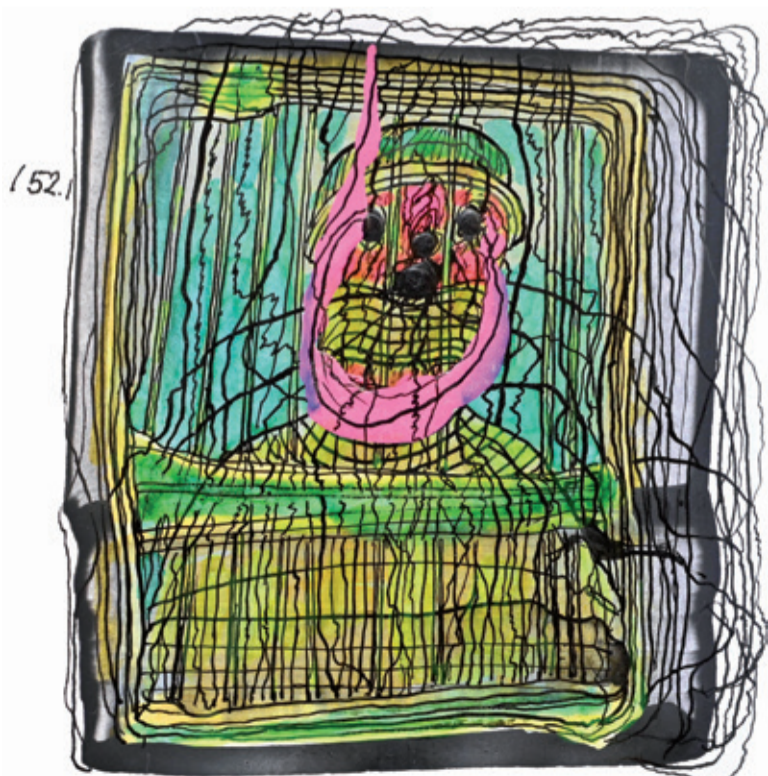
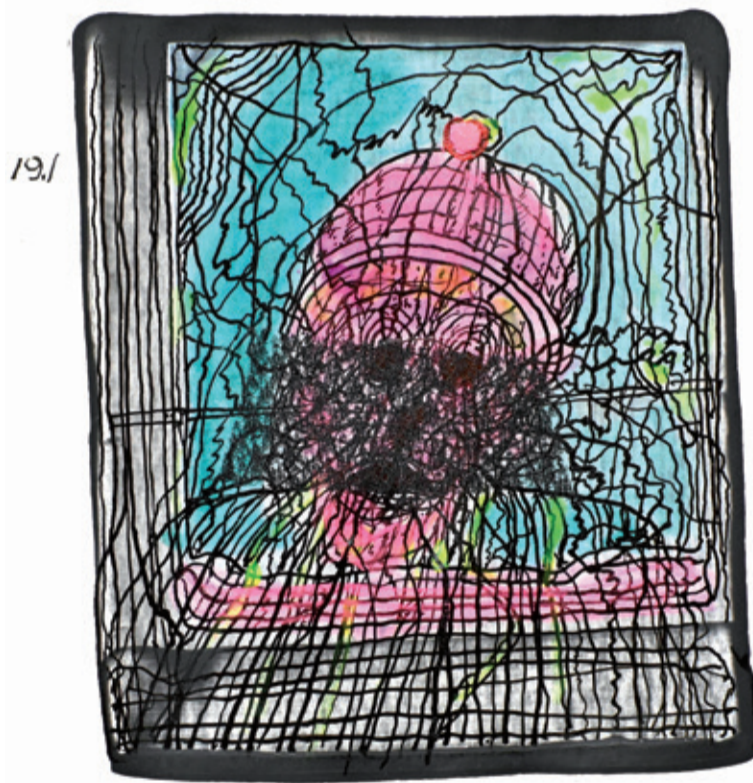
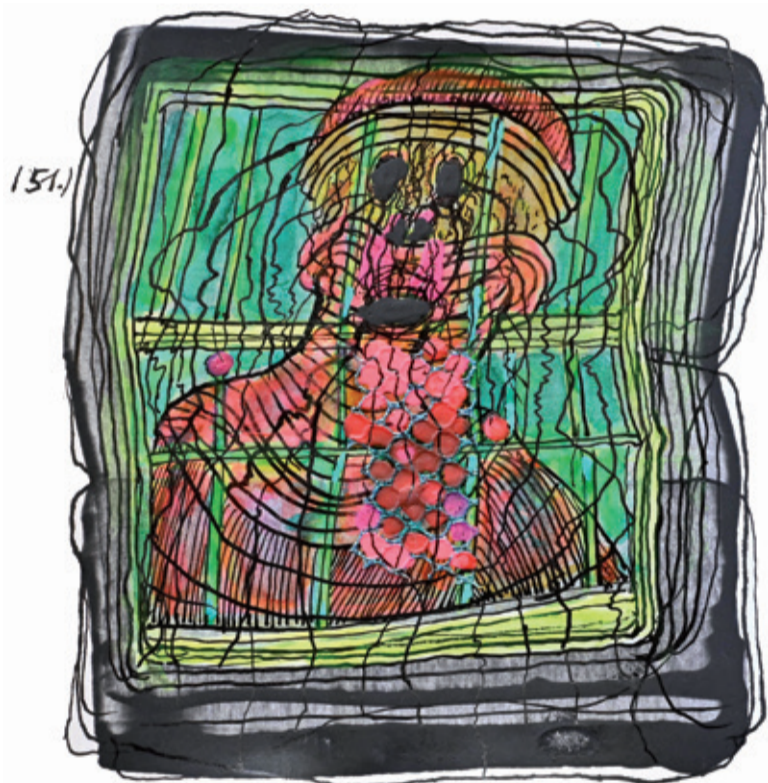
nában került sor egy másik, jelentős bemutatóra. Itt azon munkái kerültek a nagyközönség elé, amelyek Aaron Blumm *Ki ölte meg a Török Zolit?* című könyvéhez készültek illusztrációként. Ez az együttműködés

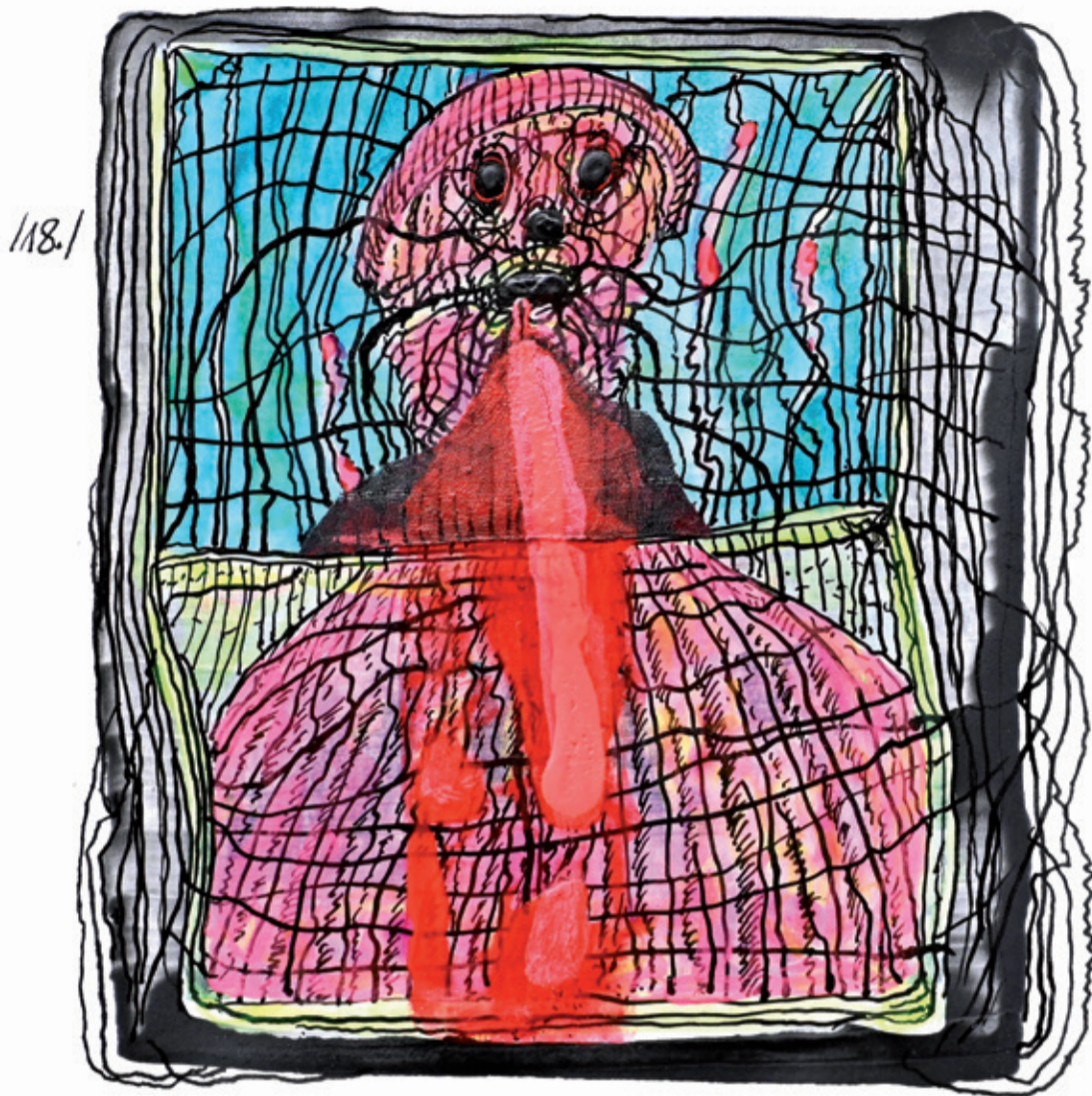
új oldaláról mutatta be Maurits Ferenc művészetét, hiszen a szöveghez készült vizuális kísérőelemek sajátos narratívát hoztak létre, ami az olvasókat és a nézőket egyaránt mélyebb elgondolkodásra készítette a

történet és annak interpretációi kapcsán. A kiállítás során bemutatott illusztrációk nem csupán a könyv szövegét egészítették ki, hanem önálló művészeti alkotásként is megállták a helyüket.

Maurits művészetének felismerhetőségét egyedi stílusa és a művészi kifejezőeszközök magabiztos kezelése adja meg. Akár festményekről, grafikákról vagy illusztrációkról van szó, Maurits alkotásaiban sajátos vizuális nyelv bontakozik ki, amely azonnal az ő munkáira utal. A rezgő vonalak bonyolult elrendezése és ügyes összefonódása, a vibráló színek, a merész kompozíció és a drámai hangulat, valamint a specifikus stilizáció karakterizálják alkotásait. Ez a nyelv nemcsak a formai jegyekben, hanem az általa közvetített érzelmekben és gondolatokban is megmutatkozik, amelyek közvetlenül szólnak a nézőhöz.

Alkotói folyamatáról és munkamódszeréről ekképpen vallott egy tavalyi interjújában: „Naponra rajzolok, és minden ott kezdődik nekem, a rajznál. Korán kelő vagyok, és azt tartom, hogy a kéznek nem szabad tétlenkednie, folyamatosan munkálkodnia kell, a kezet használni kell, különösen, ha az ember rajzol. A munkában fontos, hogy nem szabad hosszabb szüneteket tartani, minden áldott nap kell valamit tenni. A mai napig így vagyok vele, ehhez tartom magam.” (Vajdasági EH, 6. évf. 3. sz. 2. o.) Amikor egy alkotó, mint Maurits, mindennap rajzol, az olyan gyakorlatot tükröz, amely több, mint pusztán szokás: ez az életmódjának, gondolkodásmódjának és művészi kifejezésének alapja. *Nulla dies sine linea*, vagyis *Egy nap se múljék el vonás nélkül* – ez az ókori mondás tökéletesen tükrözi azt az elkötelezettséget és szenvedélyt, amellyel egy művész, mint Maurits, nap mint nap hozzááll a művészetéhez. Ez a folyamatos

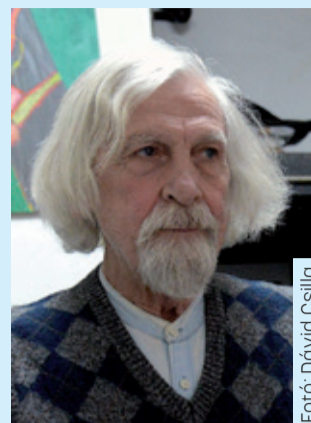
alkotási folyamat segít abban, hogy művészete mindig élettel teli, dinamikus és változatos maradjon, akár egy vulkán, amely folyamatosan készül a következő kitorésre.

Maurits esetében a mindennap rajzolás azt is jelenti, hogy művészete folyamatosan fejlődik, és mindig készen áll arra, hogy új irányokat vegyen, vagy új kihívásokat fogadjon el. Ez a gyakorlat le-

hetővé teszi a számára, hogy folyamatosan újat adjon, mindig friss és aktuális maradjon a képzőművészeti világban, ahol a változás és az újítás kulcsfontosságú. Ez a fajta elkötelezettség és az alkotás iránti szenvedély helyezi őt azon művészek közé, akik képesek maradandót alkotni és mély benyomást hagyni.

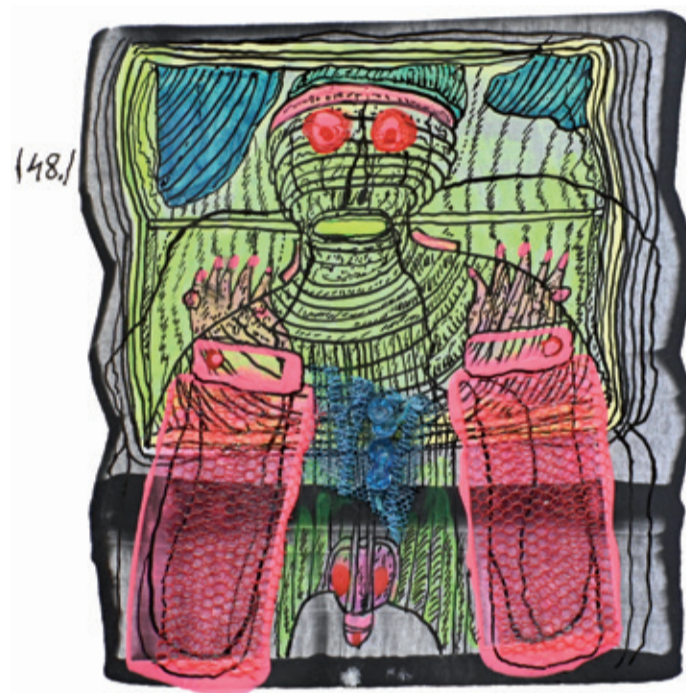
„A központi témám, bármilyen ciklusról is beszél-

jünk, az emberi test, mindig az volt és maradt is.” S valóban, Maurits munkáiban az ember nem csupán formaként jelenik meg, hanem minden egyes figura egyedi történetet, érzelmet vagy gondolatot hordoz. Rajzai mindig többet rejtenek, mint amit a szemlélő láthat, a mai ember dilemmáinak és a válaszok megtalálására tett állandó kísérleteinek jelei.

Fotó: Dávid Csilla

Festőművész, illusztrátor, költő. Az újvidéki Iparművészeti Középiskola grafikai szakán tanult 1960–1965 között. 1967-től az Indeks című egyetemistalapel, majd a Polja című folyóirat szerkesztője volt. 1970 és 1983 között az Új Symposion, 1983 és 2000 között a Forum Könyvkiadó műszaki szerkesztője. A Híd grafikai szerkesztője 1984-től. Több önálló és csoportos kiállításon túl számos díj és elismerés birtokosa: Aranytoll plakett, 1973; Forum Képzőművészeti Díj, 1979; Nagypáti Kukac Péter Képzőművészeti Díj, 1989; Koncz István-díj, 2008; Szenteleky Kornél Irodalmi Díj, 2017; Híd Irodalmi Díj, 2023, a MMA Képzőművészeti Tagozatának díja, 2019. Munkái több köz- és magángyűjteményben szerepelnek. Az egyik legtermékenyebb illusztrátorunk. Bányai János értő méltatója volt munkásságának.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Balázs Attila** (1955), író, szerkesztő (Újvidék–Budapest)
- Balogh István** (1946) író, költő, ny. tanár (Zenta)
- Bányai János** (1939–2016) irodalomtörténész, szerkesztő, akadémikus (Újvidék)
- Bence Lajos** (1956) költő, publicista (Lendva)
- Bordás Győző** (1948) író, kritikus, szerkesztő (Újvidék)
- Bori Mária** (1960) pszichológus (Újvidék)
- Csáky S. Piroška** (1938) nyugalmazott egyetemi tanár, könyvtáros, bibliográfus (Újvidék)
- Csik Mónika** (1978) író, költő (Szabadka)
- Csorba Béla** (1950) költő, néprajzkutató, publicista (Temerin)
- Fehér Kálmán** (1940–2017) költő, szerkesztő (Újvidék–Csóka)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Gobby Fehér Gyula** (1943) író, szerkesztő (Újvidék)
- Gyetvai Balázs** (2004), a Szegedi Tudományegyetem hallgatója (Zentagunaras)
- Heinermann Péter** (1953) nyugalmazott könyvtáros (Újvidék)
- Kis Kinga** (2003), a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar média és kommunikáció szakos hallgatója (Szabadka)
- Klemm József** (1954) költő, újságíró (Újvidék)
- Kucor Tamara** (1995) művészettörténész (Szabadka)
- Léphaft Pál** (1952) karikaturista, újságíró (Újvidék)
- Lovas Ildikó** (1967) író, szerkesztő, kulturális szervező (Szabadka)
- Ózer Ágnes** (1955) történész, muzeológus (Újvidék)
- Szögi Klaudia** (2002), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetség-gondozó Gimnázium végzett tanulója (Horgos)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Várad Tibor** (1939) jogászprofesszor, akadémikus (Újvidék–Budapest)
- Verebes Ernő** (1962) író, zeneszerző (Zenta)

Lapszámunkat **Maurits Ferenc** alkotásaival illusztráltuk.

A Maurits-illusztrációkat Ótos András fényképezte.

Bori Imre-emlékszám

HÚSZ ÉVEL A MÚLTHOZ CSATLAKOZÁS UTÁN

Várady Tibor

Több korban is ismertem Bori Imrét. Talán pontosabb lesznek, ha hozzáteszem, hogy e korok között akadtak olyanok is, melyekben inkább tudtam róla, mint ismertem. Így például gimnazista koromban, Becskereken. Egy ideig Vigh István volt a magyartanárom (és osztályfőnököm is). Ő többször említette Bori Imrét – főiskolai évfolyamtársát. Például amikor a vajdasági magyar irodalomról beszélt, és mondta, hogy most olyanok következnek, mint Bori. Ez az ötvenes években történt. Körülbelül hetven évvel ezelőtt. Ez elég idő, hogy múltta forduljon a következőzés.

Egyébként „A Címzett: Bori Imre” kötetben/levélgyűjteményben, amely 2019-ben jelent meg, ott van egy Vigh István-levél is (a 191. oldalon). Itt most beugrik, hogy többször láttam, hogy Vigh tanár az utcán postaládába dob levelet. (Ilyen is volt akkoriban Becskereken. Sok más is. Párhuzamos magyar osztályok is.) Vigh István 1962-ben írta a levelét Borinak. Ekkor már Belgrádban jártam egyetemre, nem lehettem tanúja, hogy középiskolai tanárom hová dobja be a borítékokat. A gyűjteménybe foglalt levélben Pista arra kéri Imrét, hogy szervezzen egy találkozót Sinkóval.

A Sinkó-Bori kapcsolat az én emlékeim közt is megmaradt. 1963-ban kerültem Újvidékre. Nem volt könnyű választani a családi ügyvédi iroda és az újvidéki Jogi Kar között. A mérleg nyelvét az mozdította el, hogy a Symposium is Újvidéken működött – és akkoriban (internet-telen korban) az együttélésnek még egyértelmű feltételét képezte az ugyanott élés. Nem vagyok már benne biztos, de azt hiszem, Bosnyák Pista mutatott be Sinkónak. Egyszer vagy kétszer vacsoráztunk is náluk. A Domino mögött laktak. Aztán néhány évvel később a Boriék laktak ott. Náluk is jártam néhányszor vacsorán.

Arra már nem emlékszem, hogy mikor és hol találkoztam először Borival. Életünkben sok volt a közös színhely. Forum-klub, Domino, egyetemi rendezvények, irodalmi estek. Tagjai voltunk valamilyen tartományi oktatási bizottságnak is. Borit nem lehetett elkerülni, mert nagyon sok helyen volt jelen. Az a valószínű, hogy valamelyik symposionista kortársam (talán a Bányai? Gerold? Tolnai? – vagy más?) mutatott be minket egymásnak. Arra is emlékszem, hogy egyszer valaki megkérdezte, hogy veszekedtem-e már a Borival. Mondtam, hogy nem, és ezen egy kicsit csodálkozott, aki kérdezte. Lehet, hogy ha ugyanazon a karon tanítunk, vagy ugyanabban a folyóiratban vagyunk szerkesztőtársak, veszekedésre is sor került volna. De ez nem tartozik azok közé a dolgok közé, amelyeket az életben kihagytam, és később megbántam, hogy kihagytam. Azt is hozzátenném, hogy ha nem is láttunk mindent egyformán, lényegében ugyanazokat a dolgokat tartottuk fontosnak.

Azt is láttam – és tudtam –, hogy Bori Imre számított. Ezt azok is elfogadták, akik néha veszekedtek is vele. Azzal kezdtem, hogy hosszú évek során és több korban ismertem Bori Imrét. Most hozzáteszem, hogy a korszakok mezsgyéit ő jobban látta és jobban érezte. Mert történész is volt. Amikor 1971 végén a Symposiumot védtem a bíróságon, Bori Imre jelen volt a tárgyaláson. Az egyik szünetben benem az zsongott, hogy hogyan lehetne tovább érvelni. Borival is szót váltottam, természetesen ő is a Symposiumnak szurkolt, de azt tartotta fontosnak mondani, hogy őrizzem meg az iratokat, mert abból, ami perben alakul, történelem lesz. Egy másik korban (Tito utáni korban, Jugoszlávia szétesésének éveiben) ismét iratok kerültek hozzánk szóba. Úgy emlékszem, hogy a Dominóban indult a beszélgetés valamikor 1990-ben. Akkoriban többször járt az eszemben a családi ügyvédi irattár, amelyet az apám nyugdíjba vonulása után rendezni kezdett – de ez abbamaradt, mert 1988 tavaszán távozott az élők közül. Az irodában érte a váratlan halál. Tudtam, hogy fontosak az iratok, néha nézegettem is őket, de más lendületeket követtem az életben, nem tudtam igazán az akták felé fordulni. Aztán valamilyen nyire mégis igen – és ennek Bori Imre volt a miértje. Egy pohár bor mellett a Dominóban megemlékeztem neki, hogy egy nagy

köteggben Farkas Geiza-iratok vannak. Tudtam valamit Farkas Geizáról, de Bori tudta igazán, hogy kicsoda. Nemcsak azt, hogy Kiss Ernő aradi vértanú dédunokája, hanem azt is, hogy pontosan milyen szerepet játszott a vajdasági magyar kultúrelében. Folyt a beszélgetés a Dominóban, és Bori a második vagy harmadik pohárnál azt mondta, hogy kisebbségi sorsban különösen veszélyes és átkos a feledés, és hogy ezek az iratok a feledés által már elhódított terület visszafoglalását jelentik. Szavai nyomán én is a sorsfordítás izgalmát kezdtem érezni. Néhány nap múlva elhoztam Becskerekről az akkor megtalált Farkas Geiza-iratokat, nézegettem, majd odakölcsonöztem Borinak. Utána, 1991-ben, őt Híd-számban társszerzőként közöltük az iratok nagy részét és a hozzá fűzött kommentárokat. Ha pontosabban akarnám megfogalmazni a szerepemet, talán a „mellékszerző” lenne megfelelő kifejezés. A munka zömét Bori végezte. Közben valamilyen nyire lakótársak is lettünk a családi irattár otthonában. Azzal, hogy én napközben többet voltam távol, mint Bori.

A Híd-ban (1991-ben) megjelent írásunk első oldalán ott áll, hogy Farkas Geiza markáns alakja a magyar tudománytörténetnek és a jugoszláviai magyar irodalom történetének. Élete és munkássága mind a mondáknak, mind a valóságos emberrajznak jó alapot kínál – de még nem tisztázódott, hogy a köz-

tudatba legendás ködlovagként vagy emberi mivolta teljességében fog kerülni. Bori az utóbbit tűzte ki célként. Néhány évvel ezelőtt egy eddig át nem nézett polcon találtam ismét Farkas Geiza-irat-csomókat. Bori már nem volt közöttünk, de az általa gerjesztett ösztönzés megmaradt. Sok új irat került elő. Közöttük egy végrendelet is, amelyet Farkas Geiza harminchét éves korában írt. Soha nem láttam ilyen részletes végrendeletet. Ott áll benne, hogy könyvtárát a nagybecskereki művelődési egyesületre hagyja, és – sok minden más mellett – pontosítva lett az is, hogy mi legyen a bronz utazóórával, amely ott áll(t) az eleméri kastélyban. Saját műfajba lépve és dokumentumpróza könyvet faragva, ezen a ponton egy kicsit eltértem Farkas Geiza végakarától. Könyvcímbe került a bronz utazóóra. Írás közben azt láttam, hogy Farkas Geizával kapcsolatban nehezen választható el a jogtörténet, irodalomtörténet és egy jóindulatúan pereskedő fontos külön története – és valószínűleg nem is kell ezeket elválasztani. Így talán közelebb is kerülnék ahhoz, hogy Farkas Geizát emberi mivolta teljességében lássuk. Azt hiszem, ezzel Bori is egyetértett volna.

Bori Imre értette meg velem igazán, hogy milyen izgalmas a múlt. Aztán húsz évvel ezelőtt ő is ehhez az izgalmas világhoz csatlakozott. Ott is megérdemelt minden figyelmet.

AZ IRODALMI VÁROSÉPÍTŐRŐL

(Némi magyarázattal tartozom az olvasóknak: Hálás vagyok az *Előretolt Helyőrség* szerkesztőségének és Bordás Győző író-társam felkérésének, és azért, amiért felhívta figyelmünket Bori Imre halálának évfordulójára és munkásságának értékelésére. Mert egyrészt munkássága ezt megérdemli, másrészt hasznos újragondolni irodalmunkban betöltött helyét és szerepét. Hálás vagyok azért is, mert eszembe juttatta azt az örömet, melyet Bori tanár úr arcán láttam, ott a kishegyesi szövetkezeti otthon nagyertermében, amikor 1989-ben a Csépe Imre Emléknapp keretében sorra jelentkeztünk, hogy fölköszöntsük. S ma sem mondhatnék mást, mint akkor mondtam. Ezért fogadják egykori köszöntőm néhány kiragadott részletét, Bori Imre irodalmi városépítő szerepéről.)

...Ha Bori Imréről beszélünk, mi a legfontosabb? Írt egy külön könyvet rólunk. Számba vett bennünket, rendszerezett bennünket, öntudatosá tett bennünket. De ha nem lennénk eny-

nyire szubjektívek, akkor láthatnánk, ennél sokkal többet tett. Olyan művet épített, amely a mi városunk is, bennünket is befogadott, de olyan város, amely továbbépíthető, amelynek utcái többfelé nyílnak, és helyet adnak újabb épületeknek is. Szinte kínálják a továbbépítés lehetőségét.

Azt hiszem, Bori Imre munkásságára az a legjellemzőbb, hogy sokszor tett eleget irodalmunk alapvető szükségletének, amikor egy-egy munkán dolgozni kezdett. Azért fogott hozzá, hogy hiányt pótoljon. De miután ezt megtette, újabb üres telkek nyíltak meg előtte, és ő elég erős volt ahhoz, hogy ne álljon meg, építsen tovább.

Mondanék egy-két példát erre. Az ötvenes évek legelején jelentkezett, akkor, amikor az ország művészetében folyt a harc a dogmatikus eszmerendszer, a sematizmus, a szocrealizmus ellen. Bori ebbe a harcba úgy kapcsolódott be, hogy kortársaiban, a jugoszláviai magyar írók munkáiban kereste és védte az újat, az eredetiséget. Első

tanulmánykötete, *Az ember keresése* (1960) is bizonyíték erre. De miután ez megtörtént, vagyis a kortársak tovább alkothattak, Bori már nemcsak róluk, hanem az egész jugoszláviai magyar irodalomról kezd gondolkodni. És írni, elemezni, és bizonyítja eredetiségét, mutatja, merre épülhet tovább. Egy évvel a tanulmánykötet megjelenése után *A vajdasági ég alatt* címmel jelenteti meg az itteni magyar költészet antológiáját, amellyel a konkrét verseken keresztül bizonyítja ítéletének helyességét, építi tovább irodalmunk épületét.

Hiányt pótolni született az *Idő, idő, tavaszidő* válogatás is, az ellen a hiedelem ellen készítette, amely szerint az itteni magyarságnak nem volt, tehát a jelenben sincs említésre méltó népköltészet.

Hiányt pótolni születtek a *Magyar–délszláv irodalmi kapcsolatok* tanulmányai is. Az ellen a hiedelem ellen készítette, amely szerint az itt élő népek főleg ellenségei voltak egymásnak, s egymás kultúráját, szokásait,

nyelvét, nagy embereit nemigen ismerték, s nem akarták megismerni.

De miért írta doktori értekezését Radnóti Miklósról? S hogyhogy Radnóti után egyszer csak távlati nyíltak Juhász Ferenc és Nagy László, majd Kassák Lajos felé? Persze hogy a magyar avantgárd elkötelezettje, ahogy dr. Juhász Géza írja róla, de úgy, hogy elkezdte építeni a saját utcáját az egyetemes magyar irodalom rendszerében, s hiába csodálkoztak egyesek, hiába szörnyülködtek mások, elkezdődött a nagy hozzászólás ehhez az akkoriban mozdíthatatlannak tűnő, merev rendszerhez, a beleszólás a dogmatikus irodalomtörténet-írás folyamaiba, és ahogy születtek a magyar irodalmi avantgarde kötetek, úgy változott a város képe is. Más lett az értékrend a magyar irodalomban, és talán nem mondom nagyot, ha azt állítom, hogy Bori Imre új utcájának hatására lehetőség nyílt az igazi értékek előretörésére is a magyar irodalomban. De érdemes arra is rámutatni, hogy közben mi történt

Gobby Fehér Gyula

Bori Imrével. Hátranézett az utcán, és észrevette, hogy hiányzik az utca eleje. Így került sor a két Cholnokyról írt tanulmányokra, a Török Gyuláról szóló írás után, így jutottunk vissza Justhig, majd Jókai Morig. S a teljesség igénye, a továbbépítés vágya juttatta el odáig, hogy belássa: csak akkor tudja kiteljesíteni a munkát, ha sajátos szemmel az egész magyar irodalmat áttekintheti. Így született meg *A magyar irodalom modern irányjai* című kétkötetes mű.

Mindemellett külön könyvet írt az említetteken kívül még Krležáról, Fehér Ferencről, Krúdy Gyuláról, Sinkó Ervinről, Móróc Zsigmondról...

Bori Imre tanárként a saját értékeink felismerésére tanított bennünket. Nem azért, hogy öntelekek és elégedettek legyünk, hanem azért, hogy ne zárkózunk be saját kis ketrecünkbe, azért, hogy merjünk nyíltak lenni, ne féljünk az objektív megmértetéstől. Egységbe foglaló művei a magasabb egység, a teljes egész felé vezettek bennünket...

Bori Imre-emlékszám

HÚSZ ÉV TÁVLATÁBÓL

Csáky S. Piroska

Bori Imre húsz éve nincsen közöttünk. Tanítványai, tisztelői a hatvanötödik születésnapjára a munkásságát összegező bibliográfiáit lepték meg az alkotót. Elkészült Bori Imre személyi bibliográfiája, és a Forum Könyvkiadó és Nyomda jóvoltából meg is jelent a jeles dátumra. Akkor még rendületlenül alkotott, hétről hétre jelentek meg rövidebb vagy hosszabb írásai napilapunk vagy folyóirataink hasábjain. Azóta nem foglalkoztak az irodalomkritikus munkásságával ilyen formában. Halála után már ritkán találkozhattunk nevével szerzőként. Talán ezért lenne fontos ismerni munkásságának utóéletét legalább egy újabb bibliográfia révén.

A bibliográfus csak összegezi a szerző munkáit, nem értékeli. Tárnyilagos, pontos leírást ad róluk. Ezért talán a hétköznapi olvasó számára nem élvezhető olvasmány a kötet, amely csak feltárja a szerző műveit. A tanulmányíróknak ellenben sok mindent elárul a szerzőről. Mikor miről írt, hány írása jelent meg egy adott időben, valamint azt is: hol, mikor, milyen hazai és külföldi folyóiratban publikált, milyen terjedelemben, mi érdekelte és így tovább. Az ilyen kiadványok főleg a kutatók számára fontosak, izgalmasak. Aránylag kevés személyi bibliográfia jelent meg Vajdaságban. Pedig az ilyen jellegű munkák alapján tudjuk meg, hogy melyik íróknak mikor kezdett publikálni, mi foglalkoztatta, alkotásának intenzitását, érdeklődésének sokrétűségét. Ha így tekintünk a bibliográfiákra, akkor láthatjuk, hogy nem unalmas műfajról van szó. Nemcsak pusztá adathalmaz, hanem érdekes, olvasmányos műfaj. Azzá teheti az olvasó, a kutató, ha megfelelő módon használja.

Az említett bibliográfia a személyi bibliográfiák csoportjába tartozik. A kötet célkitűzése elsősorban Bori Imre írásainak számbavétele volt 1950-től 1992-ig. Emellett tartalmazza az önálló Bori-kötetek sajtóvisszhangját, Bori Imre vitacikkeit, a vele folytatott beszélgetéseket, interjúkat (amelyek írásos formában jelentek meg). A rádióban és a tévében elhangzott előadásainak, beszélgetéseinek sajnós nem a témái nincsenek rögzítve, sem az időpontja. A hangzós dokumentumok kevésbé hozzáférhetőek, mint az írásban megjelent munkák. Nyilvános dokumentációs intézményeink nincsenek, ahol az audiovizuális dokumentumok hozzáférhetőek lennének. A rádió és a televízió archívumában, ha meg is őrzik a felvételeket, nehezen hozzáférhetőek, s használatuk feltételez bizonyos technikai segítséget (kazettás magnó, képmagnó stb.). Az okostelefon sok mindenben segít, de nem tud mindent megoldani.

A szóban forgó Bori-bibliográfia alapján szemléltethetjük számadatokkal is Bori Imre alkotói tevékenységét az adott időintervallumban, műfaji változatosságát. Impozáns a tételek száma is: 2403. Ebből 31 önálló tanulmánykötet, 28 tankönyv, 24 antológiászerkesztés, 50 könyvhöz írt elő- vagy utószó, 41 gyűjteményes kötetben, lexikonban jelentetett meg rész tanulmányt. A következő évek adatai hiányoznak a kimutatásból. Az összegező bibliográfia két évvel Bori Imre halála előtt jelent meg, nem tartalmazza teljességgel az életművet. Folytatásával adósak maradtunk...

Ha tartalmi sokrétűségét figyeljük Bori Imre munkásságának, láthatjuk, hogy érdeklődési köre igen sokrétű volt. Tanulmányjaiban írt az avantgádról, vannak néprajzi jellegű írásai, foglalkoztatta a helytörténet, az irodalmi élet minden mozzanata, az oktatás kérdései, a kapcsolattörténet, a sajtótörténet, a könyvkiadás, a könyvterjesztés, a művelődéstörténet... Figyelemmel kísérte az egyetemes magyar irodalom jelenségeit, a vajdasági magyar irodalom, a

jugoszláv irodalom történéseit, valamint a világirodalom évfordulóit, jelentős kiadványait. Végignézve a bibliográfia tételeit, láthatjuk, hogy írt Ács Gedeontól Stephan Zweigig, Zsilka Tiborig, Adyról, Ivo Andrićről, Aranyról, Babitsról, Balassiról – vagy a vajdasági írókról: Brasnyó Istvánról, Gál Lászlórról, Fehér Ferencről, Herceg Jánosról – csak néhány nevet említve...

Más oldalról is megközelíthetjük Bori Imre munkásságát a műveit feltáró bibliográfia alapján. Megtudhatjuk belőle, mi érdekelte, mi foglalkoztatta 1950-ben a mindössze huszonkét esztendőes ifjú kritikus, aki írásainak egy részét az Ifjúság című lapban, valamint a Híd folyóirat hasábjain jelentette meg. Írt Sinkó Ervin és Majtényi Mihály elbeszéléseiről, Upton Sinclair Jimmie Higgins című művéről, vagy a Mit olvassunk rovatban (Ifjúság) Arany János, Debreczeni József, Fehér Ferenc, Majtényi Mihály, Apáczai Csere János műveire hívta fel a figyelmet.

A folyóiratokban és napilapokban megjelent tanulmányok, cikkek később kötetben is megjelentek, néha változatlan formában, máskor átdolgozva, kiegészítve. A sajtóban leginkább időszerű irodalmi és művelődési eseményekre, irodalmi évfordulókra reagált, vagy pillanatnyi olvasmányélményeiről adott számot, míg hosszabb lélegzetvételű tanulmányai folyóiratokban jelentek meg, gyakran folytatásokban.

Első kötete *A gyermek és a könyv* címen jelent meg 1957-ben. Már a cím is jelzi a szerző érdeklődési körét. S valóban élete végéig érdeklődési körének megfelelően gyakran írt az olvasmányélményeiről. Második kötete, *Az ember keresése* (1960) a magyar és a délszláv írók könyveinek bemutatása volt.

Nyomatásban megjelentetett munkái hozzáférhetőek nagy könyvtárainkban (Szerb Matica, a Magyar Tanszék könyvtára...), de a rádióban elhangzott szövegeit nehéz vagy talán nem is lehet összegyűjteni. Rendszeresen, hetente elhangzottak előadásai az Iskolarádióban és az irodalmi műsorokban. Ezeknek egy része írásban is megjelent, de féltő, hogy nem mind. Húsz év távlatából már szinte lehetetlen ellenőrizni. Ugyancsak fontos lenne dokumentálni a rádióban vagy a tévében elhangzott előadásait, könyvismertetőit.

Értékes lenne begyűjteni az interjúkat, Bori Imre irodalmi vitáit, könyveinek ismertetését, utóéletét.

Ismereteim szerint Bori Imre írásai a legszerteágazóbb témakörökre vonatkoznak. A vajdasági magyar irodalmi érdeklődése mellett írásai kapcsolattörténettel (főleg délszláv–magyar irodalmi vonatkozásban), világirodalommal, népköltéssel, művelődéstörténettel foglalkoznak. Reagált szinte minden jelentős hazai irodalmi eseményre (regénypályázat, díjak stb.). Bori Imre írásai nem csak magyar nyelven jelentek meg. Lefordították szerbre, horvátra, macedónra, szlovénra, albánra, szlovákra. Sőt angolra és más nyelvekre is. Magyarul a Magyar Szó mellett publikált a Dolgozóknak, a 7 Napban, a Hídban, a Hungarológiai Közleményekben, az Ifjúságban, az Irodalomtörténetben, a Kortársban, a Korunkban, a Léteünkben, a Magyar Képes Újságban, az Üzenetben, az Új Symposiumban. Más nyelven a Polja, a Rukovet, az Izraz, a Nový život, a The Bridge... is közölt tőle szöveget.

Egyetlen íróról sem állíthatjuk, hogy megjelent írásainak száma tükrözi az írók jelentőségét. Bori Imre esetében egy fokozatosan kibontakozó, felfelé ívelő pályáról, majd a színvonalat tartó átlagon felüli termékeny alkotóról beszélhetünk. Írásai máig is időállóak. A kutatók számára nélkülözhetetlenek.

AZ ÉN EMLÉKEM

Balogh István

Posztgraduális tanulmányaim során, a múlt század nyolcvanas éveinek második felében, magyar nyelvészetre iratkoztam be az Újvidéki Egyetemen, ám a párhuzamos csoportban, az irodalomról szólóban, ahol Bori tanár úr volt a vezető, a kurzus, vagyis a négy szemeszter befejezése után senki sem rakta le a vizsgáit, hogy a diplomadolgozat megírásához kezdhessem. Én Gion Nándor prózai stílusáról elmélkedtem volna, nyelvészként, Horváth Mátyás tanár úrnál, ám Bori tanár úr erélyesebb volt nyelvi tanáraimnál, s egy egész fakultással elhitette, hogy témám miatt nekem az irodalomtörténeti-irodalomelméleti csoportban a helyem. Szabályosan megharcolt értem. S ő lett a mentorom. Tetszett nekem titkon ez a személyem átigazolását történt ragaszkodás, mert komoly pletyka volt egyetemista korunkban a szemináriumban, a Zsidó utcai City kávézóban és a bölcsészkar épületével szemben lévő Gurman vendéglőben meg sokfelé, hogy persona non grata vagyok a tanár úr szemében. Volt némi alapja ennek a mendemondának, de nem lett annyira kemény sorom, hogy ne tudjak diplomát szerezni magyar nyelv és irodalomból.

Azzal kezdem, hogy általános iskolai diplomámmal tanítani kezdtem Zentán az Emlékiskolában, tetszett nagyon ez a móka! Valóban megtaláltam életem értelmét, a katedrát. Komolyan elhatároztam, hogy a középiskolai tanári fokozatot is megszerzem, így lassanként vizsgáztam, meg leszolgáltam a katonaságot is, 1973 tavaszán szereztem meg a főiskolai után az egyetemi fokozatot. Különféle munkahelyi vargabetűk után végül a Szabadkai Pedagógiai Intézet tanügyi tanácsosává választottak, s ekkor nyílt alkalmam arra, hogy nekivágjak a posztgraduális tanulmányoknak.

Ebből kifolyólag ismerkedtem meg közelebből is dr. Bori Imre tanúr úrral és szűkebb családjával is.

Igaz, nem először fordultam meg a házukban. Először – s ennek mára már vagy harmincöt éve van – jártam náluk Tripolszky Géza barátommal, a zentai múzeum akkori igazgatójával, egyébként évfolyamtársammal, aznap, amikor a világirodalmi vizsgát letettük, magyarul, Borinál és Szelinél. Így mondtuk akkor, és azután is így emlegettük egymás között a két akadémikus professzor urat. Az újvidéki Magyar Tanszéken világirodalomból magyar nyelven mi ketten voltunk az elsők. Ezt nem azért mondom, mintha ez valami fölöttébb fontos dolog volna, de nálam ezt az egészet egy komoly konfliktus előzte meg Sreten Marić professzorral, aki a Francia Tudományos Akadémia tagja volt, legalábbis mi, magyar tanszékesek így tudtunk róla. Marić professzor úr nem engedte idézmem a magyar fordítást Tolsztoj művéből a vizsgám közben, én meg kirohantam a megmérettetésről. Ebből valakik Marić professzor elleni konfliktust kreáltak, amelyet elgereblyézni illett akkoriban. Faggatott a Magyar Tanszék vezetője, Penavin Olga, a drága Tanárnő, dr. Szeli István tanár úr, aztán a dékán, majd a rektor is beszélt velem. Akkor, az egyszer, egyetlenegyszer voltam életemben fontos személyiség a fakultáson. Nem nacionalizmusról volt szó, ám mindenféle nációk tiltakoztak akkor Marić professzor úr vizsgáztatási elvei és módszerei ellen. De én nem ezt tettem, mert felettébb becsültem őt, szerettem az előadásait, el nem mulasztottam volna egyet sem. Dehogy panaszkodtam, csak kirohantam a vizsgáról, s ennek ment híre! Nem mondtam

én semmit sem a professzor úrnak, meg másoknak sem, csak átmentem a Gurmanba egy rizlingfröccsre.

– Te nagyon hülye vagy! – jött utánam évfolyam- és lakótársam, Podolszki Józka. – Magadra akarod haragítani azt a tanárt, aki legapróbb részletekre is kíváncsi?

– Nem engedte kinyitni a könyvet, mert magyar nyelvű volt! – kiáltottam Jókának. – Nem izgat a professzor úr, lehet, ő sem tud oroszul.

Igaz, a professzor tudott oroszul is, erről később értesültem, amikor találkoztunk egymással egy tudományos tanácskozáson, s ő megszólított: – Maga rohant ki a vizsgámról?

De tény, hogy vizsgázni hozzá többé nem mentem. Viszont a Magyar Tanszék harcának eredménye segített abban, hogy Tripolszky barátommal elsőként vizsgázhattunk világirodalomból az anyanyelvünkön.

Bár jártam én konzultációra Bori tanár úrhoz, de amikor a vajdasági magyar irodalomból vizsgáztatott, bevallom, nem tudtam, ki volt Somogyi Pál. Ezért nyolcas helyett jött a szekunda! Elvágott. Aztán megvettem Somogyi Pál verseskötetét és önéletrajzát, s következő alkalommal már vagy tíz percet beszéltem róla, mire a tanár úr beírta a nyolcast. Aztán, amikor 2011-ben a budai Öveges József Gyakorló Középsiskolába kerültem, én is fölvettem a kérdést egy tanácskozás alkalmából, ki tud valamit a költő Somogyi Pálról. Tizennégyen voltunk magyar szakosok Pestről, Pécsről, Szegedről, Debrecenből és Miskolcra, de senki, semmit. Viszont érdekelni kezdte őket Bori Imre meg a könyve. Lapozgatták is sokan.

Még annyit: 1991-ben immár az irodalomtudományok magisztereként egy Kossuth klubbeli Gion Nándor-esten is találkoztam Tanár Úrral és feleségével. Ekkor már recenzensem volt, Gionról szóló tanulmányomat véleményezte, amely 1992-ben meg is jelent a Dér Zoltán szerkesztette Életjel Kiadónál. Büszke is voltam rá, hogy egy akadémikus hitelesítette a munkámat, s mint kiderült, ez volt az első monografikus kiadvány Gion munkásságáról, amely nem sokkal később már Magyarországon is az emelt szintű érettségiben tananyag lett. Ezért könyvecskéből több ezer másolatot is készítettek az érettségiző diákok. S mit írt a dolgozatomról Bori Imre? „Balogh István vizsgálódása során... módszeresen igyekszik rátalálni Gion Nándor írói nyelvének jellemző adalékaira, a jellegzetes, a »saját« mondatokat keresi. Mondatstilisztikai elemzésében bőséges anyaggal dokumentáltan bemutatja az egyes mondat- és szövegszerkezeti megoldásokat, a sajátos szó szerkezettípusokat, különösen az úgynevezett egyenes beszéd, függő beszéd és a szabad függő beszéd stílári lehetőségeit. Tanulmányának végén nemcsak irodalmunkban, hanem a magyar prózastílus történetében is megpróbálja meghatározni helyét. Legnagyobb érdemét jellegzetes előadásmódjában, egyszerű és korszerű nyelvben látja. Konklúziója: dokumentumnak tetsző »újnaturalisztikus« prózája történetekből, epizódokból épül fel, hús-vér emberei és valóságos élethelyzetei vannak. Sokszor épít párbeszédre, dialógusai hatásosak, elevenek drámaik... A vajdasági magyar irodalom jelentős alkotójának írói nyelvéről szóló tanulmány megjelentetésével a szerző és a kiadó, kissé megkétszerezve ugyan, igaz megbecsüléssel tiszteleg az ötvenéves Gion Nándor munkássága előtt.”

Bori Imre-emlékszám

KÖNYVTÁRI TALÁLKOZÁSOK

Heinermann Péter

„A világnak égető szüksége van egy kis jószágra – és aki a könyveket szereti, rossz ember nem lehet.”
Szerb Antal

Dr. Bori Imre Tanár Úrral való személyes ismeretségem a Magyar Tanszék-re való beiratkozással kezdődött. Így nekem is – mint ahogy a nagyszámú, szűkebb és tágabb pátriánkban szorgoskodó magyartanárnak, újságírónak, írónak, költőnek, irodalom- és színházkritikusnak, művészet- és művelődéstörténeti szakembernek – a tanárom lett.

Az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékére az 1972/73-as tanévben felvételiztem, és a stúdiumaim folyamán rendszeresen jártam a Tanár Úr előadásaira. Miután a Tanszék segédkönyvtárosi posztját is betöltöttem egy rövid ideig, majd a későbbi években diplomázott könyvtárosként dolgoztam, sokszor volt alkalmam találkozni a Tanár Úrral. A vele való együttműködésemről csak egy-két életbeli epizód dereng fel. Ezek is könyvtári jellegűek, a nagy tudású író, irodalomtörténész, akadémikus kutatási kérései és a tájékoztató könyvtáros együttműködéséhez fűződnek. Egyetemi tanulmányaim végeztével a Szerb Matica Könyvtárában kiírt magyar szakos könyvtárosi állást sikeresen pályáztam meg. Attól kezdve nyugdíjaztatásomig az ország második nemzeti könyvtárában dolgozhattam, és élhettem a hivatásomnak. Munka-

éveim alatt több alkalommal találkoztam dr. Bori Imre Tanár Úrral a Szerb Matica Könyvtárában, a Szerb Matica Antikváriumában, sőt a Tanár Urat saját otthonában is meglátogattam.

Időrendi visszatekintésemet ezekre a találkozásokra egy 1989. évi kulturális eseménnyel kezdeném, amikor József Attila születésnapjára az újvidéki József Attila Általános Iskolában, a nagy magyar költő tiszteletére, az iskolai ünnepség keretében megnyitották a neves költő nevét viselő emlékszobát. Erre az ünnepségre nem április 11-én, hanem 18-án került sor. Az emlékszobában rendezett, József Attila életéről és munkásságáról szóló kiállítást az akkori iskolai könyvtárossal, Bartha Györggyel együtt készítettem. Az állandó jellegűnek tervezett tárlaton József Attila fényképei, verseinek különböző kiadásai, a költő életét és munkásságát feldolgozó tanulmánykötetek, valamint a József Attila-kéziratok faksimilái szerepeltek. A kiállítás megnyitására az iskola dr. Bori Imre egyetemi tanárt kérte fel. Az ünnepélyes megnyitó után a Tanár Úr a következő bejegyzést írta a kiállítás alkalmából nyitott emlékkönyvbe:

Jó és dicséretes, hogy József Attila költészetének elkészült itt, Újvidéken a diákok világában is otthona. Szeressük és olvassuk József Attila költeményeit!

Újvidék, 1989. április 18-án

Bori Imre egyetemi tanár

A kiállításnak sikere lett, s azóta számos diák tekintette meg az emlékszoba üvegszekrényeibe helyezett fényképeket

Bori Imre (Bácsföldvár, 1929. december 28. - Újvidék, 2004. április 22.)

és könyveket, amelyeknek köszönhetően bővíthette József Attila életéről és költészetéről szerzett iskolai tudását. Ezzel a Tanár Úr emlékkönyvi felszólítása számos kisi diák életében valósággá vált!

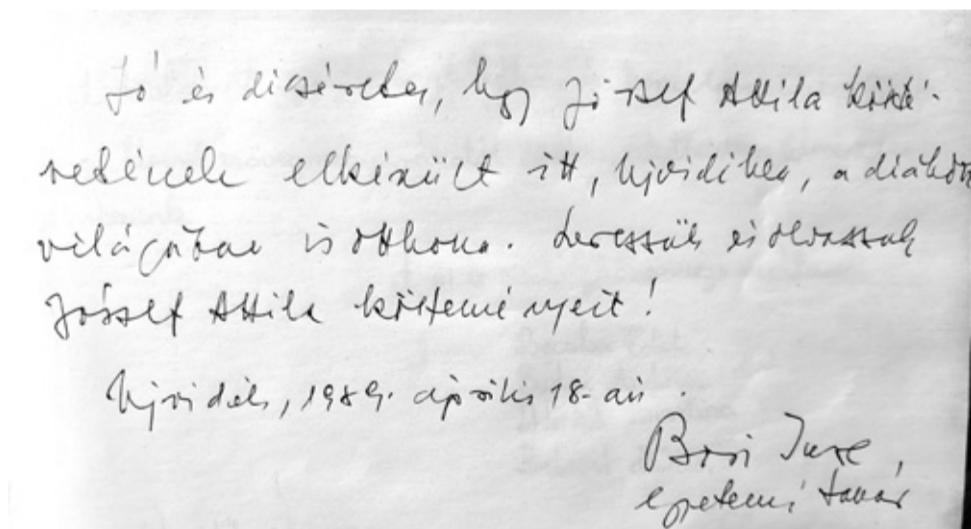
Bori Imrét egy életen át foglalkoztatta József Attila költészete, bizonyították erre, hogy 2004-ben bekövetkezett halála után özvegye, Bori Imréné a Forum Könyvkiadó rendelkezésére bocsátotta a József Attilával foglalkozó tanulmányait. Ezekből Bányai János egy 350 oldalas könyvet állított össze, s írt hozzá értő utószót, amely kötet 2005-ben meg is jelent.

Könyvtárosi pályafutásom elején a Gyarapítási Osztály és a Nemzetközi Csereszolgálat munkatársaként végeztem a feladataimat. Egyik munkaköröm az antikváriumi könyvek beszerzése volt. Annak idején, a nyolcvanas években, még nagyon odafigyeltek, hogy a nemzetiségi könyvek gyarapítása az előírt keretek között mozogjon, így a magyar nyelvű művek évi szerzeményezése 300–400 kötetet jelentett. Milyen kedves munkakör volt ez! Bizony százával hordtam át (fonott kosárban) a Szerb Matica Antikváriumából a könyvtári katalógusok elé a szebbnél szebb köteteket behasonlítás céljából, mivel csak az unikális példányokat ajánlhattam megvásárlásra, a duplumokat kerülni kellett. Ilyenkor többször volt alkalmam találkozni dr. Bori Imre Tanár Úrral is, aki szintén a munkájához szükséges könyvritkaságok után kutatott. Ezen találkozások óta nagyon sok idő múlt el, de az ő jóakarátát, segítőkészségét még ma sem felejtettem el. Ugyanis, amíg ott álltunk a polcok előtt, felhívta a figyelmemet olyan könyvekre, amelyekről nem is sejtettem, milyen ritkaságok, és mennyire fontosak a magyar irodalom és művelődéstörténet szempontjából. A hasznos tanácsokat megfogadva, a jelzett műveket megvásároltam a Szerb Matica Könyvtárában, hogy gyűjteményét gazdagítva, hozzáférhetővé tegyem őket a széles olvasóközönség számára. Bori Tanár Úr csodálatra méltó érzék-

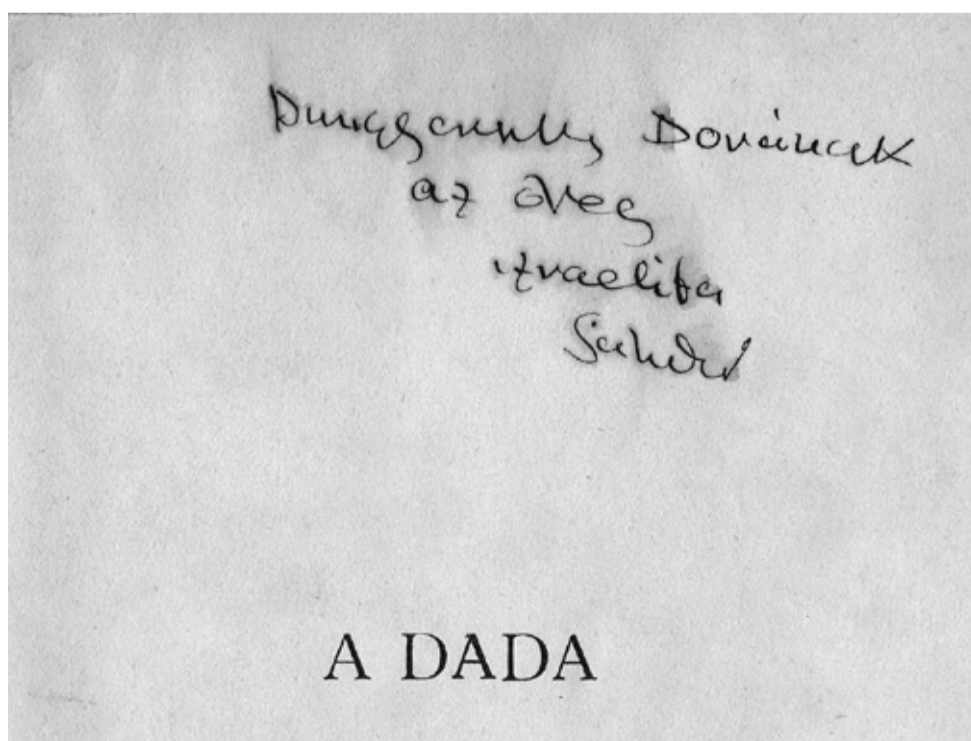
kel viszonyult a könyvekhez, neki csak a polcon levő kötetek közé kellett nyúlnia, és máris kihúzott egy kincset a sorból. Nagy tudásának köszönhetően mesébe illő gyorsasággal látta meg a releváns műveket. Hiába néztem ugyanazokat a könyvsorokat, nem találva köztük figyelmre méltó művet, ő már vette is elő a kincset érő kiadványt! Könyvszeretete, a könyv iránti rajongása felülmúlhatatlan volt! Egy ilyen közös könyvválogatás alkalmával a 2000. év tavaszán egy gyönyörű dedikált példány került a kezembe: Bródy Sándor *A dada* című drámájának Budapesten 1917-ben megjelent kiadása. A könyv értékét növelte a szerző ajánlása: *Dungyerszky Dórának az öreg izraelita Sándor*.

Bori Imre akadémikusra és jeles irodalomtörténészre való visszaemlékezésem záradékként a Tanár Úr szavait idézem, amelyek a könyv szeretetére és az olvasás fontosságára hívják fel a figyelmet. Az interjú a Jó Pajtás című gyermeklapban jelent meg.¹ Intő szavai elsősorban a gyerekekhez szólnak, de nekünk, felnőtteknek is szívünkbe kellene zárunk a Tanár Úr nemes gondolatait: „Csakis azt tudom ajánlani a gyerekeknek, hogy olvassanak, a számítógép, az internet mellett olvasásra is szakítsanak időt, mert sokkal nagyobb a fölhalmozott tudás, mint amit ma az internet eléjük tud tártani. Nem tudja semmiféle szerkezet pótolni azt a varázst, amit a könyv olvasásának élménye tud nyújtani mindazoknak, akik hajlandók átadni magukat ennek az öröme. Itt nemcsak regényekre gondolok, hanem a tudomány mindenféle fajtájára. Nemcsak a pillanatnyi olvasmányáról van szó, hanem olyanról, amelyet az ember ott tud a polcán tartani, és bármikor fellapozhatja, használhatja, amely segítségével sokkal egyszerűbben utánanézhet dolgoknak, mint a másfajta ismeretterjesztés révén. Nem hiszem, hogy a könyv sorsa az lenne, hogy kihullik az ember kezéből, és mindent elfoglal az internet.”

¹ Mihályi Katalin: A könyv sorsa nem pecsételődik meg. Beszélgetés a 70 éves Bori Imre akadémikussal. *Jó Pajtás*, LIV. évf. 2000. 3. sz. 18–19.

Bori Imre egyetemi tanár bejegyzése a József Attila-emlékszoba könyvében

Bródy ajánlása az előzéklapon

FALRA HÁNYT SZAVAK

Kis Kinga

A falak szinte remegnek a hangos zenétől, amelytől csak egy ajtó választ el, a fülemben pedig tompa zúgás vette kezdetét. Olyan, mintha egy banda a koncert előtti hangosítását végezné, azzal a különbséggel, hogy itt már kb. két órája folyamatosan megy a „koncert”, és még messze van a vége. Egy maximum tízperces csoportos meditációra és megnyugvásra szöktem be a női mosdóba, ahol sosem vagy egyedül, és a tíz perc sosem tíz perc. Az egész hangulat más, mint a táncparketten vagy a bárpultnál, olyan, mint egy VIP-parti, csak lányokkal, akik önfelédten beszélgetnek, miközben megigazítják a hajukat, és újra felkenik a rúzszt, amely az este alatt váltott csókoktól úgyis elkenődik majd, szóval semmi értelme, mégis mindenki végigjárja ezt az ördögi kört. Ha esetleg azért jöttél a mosdóba, hogy egy kis friss levegőt szívj, össze kell törnöm a szíved, mert ilyen legfeljebb csak a buli kezdete előtt volt. Itt szinte mérgezést lehet kapni a rengeteg különféle parfüm és dezodor keveredésétől, amit szerintem egy, a női mosdó ajtajára ragasztott táblával is jelezniük kellene, mondjuk: BELÉPÉS CSAK SAJÁT FELELŐSÉGRE – és ebben benne lenne minden.

A barátnőimet a tükör előtt hagyva berohantam az egyik szabad fülkébe, és gyorsan magamra zártam az ajtót. Miután elvégeztem a dolgom, és a nadrágomat igazgattam, megakadt a szemem a fülke ajtajának hányt-vetett sorsán. El sem hinné az ember, hogy mennyi történetet olvashat el a szórakozóhely WC-fülkéjének ajtaján. Van itt minden, megcsalásról árulkodó szabad kijelentésű mondatok, örök szerelmet ígérő nevek kis szívecskék középebe karcolva, nagyon rossz faviccek, itt felejtett monogramok, egyszóval kifogyhatatlan emlékkállítás ez, amely a női mosdóban raboskodik. A bulizó emberek agyszüleménye, egy olyan szabad biblia, amely mindenhol megtalálható, nem különleges, de a világon jó néhány szórakozóhely mosdójában teret nyert, jobban mondva teret tört magának. Én is épp ezeket olvasgatom, a szememet meresztve elképedve nézem a műveket, a megbukott szabadúszó firkász művészek utolsó nagy alkotásait, amelyek már egybefolytak a matricákkal és a csúnya szavakból álló kerítéssel. Már nem először látok összefirkált WC-ajtót, de most mégis máshogy tekintek ezekre a firkákra. Mondanom sem kell, hogy hirtelen kiment a fejem-

ből a tízperces jelenléti szabály szigorú, de kevesek által betartott törvénye, röviden az időérzésem jócskán lelassult, ennyi volt, elvesztem. Lehajtottam a WC tetejét, rádobtam a kabátomat, és leültem olvasni az ígét. Úgy éreztem magam, mintha egy 2000-es évekbeli film szereplője lennék, már csak a kamerák hiányoztak, meg az ízléstelen göncök, a haj és a smink, de ezenkívül minden olyan érzést keltett. Egyszerre meglepődtem a történetek, amelyek több száz szálon futottak, és egyre több kérdés fogalmazódott meg bennem. Kíváncsivá tettem, hogy mi történhetett a két szerelmmel, akik még 2006-ban idemázolták a nevüket. Együtt vannak még? Mi lehet Janival, aki a legnagyobb barom és a szívek meghódítója is egyben? Vajon milyen karriert futott be 2001 óta? És ki költött egy olyan verset, amelytől a szemem is könnybe lábadt? Ki törte össze a szívét Biankának, és mivel érdemelte ki Léna azt, hogy a prostikkal hasonlítja össze egy ismeretlen szerző? Ki rajzolta le SpongyaBobot, és miért van a fiatal Johnny Depp a WC-ajtó jobb sarkában? Az olvasgatás közben ráeszméltem, hogy a táskámban van egy fekete filctoll, isten tudja, hogy

miért, nő vagyok, és egy női táskában minden van. De tényleg minden. Kutatni kezdtem, első körben meg sem találtam, pánikba estem, de végül sikerrel jártam, persze hogy a filctoll a táska legmélyén pihent. Az ajtóra meredtem, egy percre előtört belőlem az öregasszony-szindróma, aki a gondolati terrorjával megállította a kezem, és bűnösnek könyvelt el a nagykönyvben, de nem tántorított el az eredeti tervtől. Kerestem egy üres helyet, majd hozzákezdtam a mázolásához. Nem mondom el, hogy mit írtam, vagy azt, hogy miért, maradjon csak titok. Egy olyan titok, amelyet megosztok, de ettől mégsem ismernek majd. Egy olyan gondolat, amely elveszni látszik a sok irkafirka között, de érték, olyan valami, egy kis butaság, amely hozzátesz ehhez az alkotáshoz engem is. A részévé váltam, és érzem, hogy habár parányi jelentősége sincs talán, mégis itt van. Mostantól már én is azoknak a vandalizmust elkövető lányoknak a csoportjához tartozom, akik a buli közben itt öntötték ki a szívüket. Akik rajzoltak, költöttek, szitkozódottak, és valamilyen szinten emléket alkottak. És milyen jó érzés! Mert aki elolvassa ezeket, nem tud rólkunk semmit, és valamit mégis. Fogadni mernék, hogy a taka-

rítónó neve is itt van valahol a dátumok, nevek és random telefonszámok között. Mert itt mind együttérzőek lehetünk, vagy ellenszenvesek, mert áthúzhatod az exed nevét, ha visszatérsz ide, és leírhatod, hogy amúgy utálad a barátnőd pasiját, megsirathatod a nagyon szar estédet, vagy kitombolhatod a dühödöt, felragaszthatod Chris Hemsworth arcképét, vagy akiét csak szeretnéd, itt biztonságban van. Mondjuk elég ironikus, hogy egy budiban találnak otthonra ezek a dolgok, míg a suliban vagy otthon levakarattatják velünk ezt a sok „rongálást”, addig itt megőrzik. Talán azért is, mert itt a rajzok, mázolás, firkák, nevezzük akárhogy, figyelnek és meghallgatnak, és nemcsak engem vagy a szomszéd lányt, hanem bárkit. Az ajtón túli kopogás, jobban mondva dörömbölés halálra rémít:

– Hé, mi van már, beleestél a WC-be? Gyere már, rád várunk!
Ráeszméltem, hogy valószínűleg jóval több ideje lehetek bent, mint amennyit kellené, na ugye, az a rohadt jó kis tízperces szabály. A táskámba dobtam a filctollat, felkaptam a kabátomat, utoljára ránéztem a színes WC-fülke ajtajára, majd kizártam az ajtót, és elindultam kezem mosni.

HETEDIK

/Egy befejezés kezdete/

Initium finis. Vagyis tegnap történt, hogy az érintőkről kérdezte. Habár ő maga tangenseknek nevezte őket – lévén hogy mégis bennük van a „gens” szelleme, minden nemzetség összes vérvonala –, végül maradtak az érintőknél. A Szenior igazi úr volt, készségesen válaszolt: a kör számtalan pontját, elméletben, számtalan egyenes érintheti, kialakítva ezzel egy olyan szabályos területet, amely úgy világlik ki környezetéből, mint világítótorony az éjszakából. Mintha minden csak szerény háttér volna hozzá képest, hiszen az egyenesek egyszínűre festenek mindent, ami a körön kívül található, jelentette ki. Arról, hogy milyen is az egyszínűség, csak később esett szó, miután ennek a geometriai rendszernek már más vetületeit boncolgatták. Létezik tehát egy kör – szólalt meg most ő meggyötört hangon, mintha felmondaná a leckét –, és ami azt körülveszi: nem más, mint ezt a kört számtalan pontban érintő egyenesek hada, amelyek mindegyike a körön kívül létezik csupán, de együttesen teljesen kitöltik e tökéletes geometriai forma környezetét, amely sötétszürke és végtelen. Csak a végtelenül fáradt emberek vágnak ide – tette még hozzá, mert ő is nagyon fáradt volt, és úgy érezte, pont ide vágyik. Talán ebben tévednek a fáradtak, és tévedsz te is, amikor ezt mondod, mondta a Szenior, majd hozzátette: mert az, ami a körön belül van, tartalmazza mindazokat az ismereteket és információkat, amelyek mindig a legutóbbi emberöltőre vonatkozó időszak kizárólagos dokumentumai.

De vigyázat, ez a körönbelüliség tömörít is. A Nagy Bummtól számított galaktikus idő megszűnik, viszont a rendelkezésünkre álló „generációs idő” ponttá zsugorodik: ezt jelenti számunkra a kör, merthogy a pontot mint olyat már régóta nem tudjuk értelmezni. Ilyen helyzetben a legtöbben feladják a harcot, nyugdíjba vonulnak, vagy elmegyógyintézetbe, eltartottakká válnak, és fogalmuk sincs többé, hol van a körnek és érintői szürke háttérének a határa. Ez a határtalanság pecsételi meg sorsukat.

A Szenior magyarázata egy cseppet sem nyugtatta meg. Fáradsága, talán ezért, mintha múlni kezdett volna, és a hetedik át nem aludt éjszaka után egy újabb adrenalinlöket hozta mozgásba tagjait. Tudta, hogy az ismeretlen változó, aki ő maga, így, névtelenül, sőt személytelenül illeszkedik bele ebbe a szürke környezetbe, nevezetesen abba a körön kívüli egyformaságba, amelyet oly szépen leírt neki a Szenior. Úgy illeszkedik bele, mint drága karóra a bársonnyal bélelt tokjába, mint ízletes csülökdarab a neki hermetikusan megágyazó, dermedt kocsonyába. Akkor pedig mozdulni, minek? Ezzel a költői kérdéssel, mint a világot elegánsan helyre tevő válaszszal, egy ideig el is volt. A *hiábalóság* és *hibavalóság* (vanitas, veritas erroris) csak egyetlen betűben különböznek, legalábbis a magyar nyelvben – gondolta, de már ez a gondolat is felesleges volt. A kocsonya-lét nem feltételezi a csülököt, csak a rezgő amortizálást. Mondjuk, elalvás előtt. Istenem, de jó lenne aludni! Annyira jó, amennyire lehetetlen. Elaludni most magyarul sem tudott volna,

más nyelven pedig még nehezebben, hisz akármelyik kifejezésre gondol: to fall asleep, apokoiimiémai, zaspati, addormentarsi, sone ke lie, s'endormir, einschlafen, ut laboratur in somnum, s a többi, egy idegen kimondhatóságot ostromol, ami ismét csak felcsigázza, felébreszti. Néman elaludni? Hát persze, csakis így lehetne. A gondolat némasága motoszkált a fejében, ezt kereste, talán minden gondolat némaságát vagy magát a néma gondolatot. Ilyen nincs, szólt közbe a Szenior, amikor már majdnem megtalálta. Hogy képzeld? Ez még senkinek nem sikerült. Mosolygott, mintha egy régi vicc jutott volna eszébe. Nem rajtad szórakozom, mondta. Ez a hetedik éjszakád? Igen, a hetedik, de nem a sorszám számít, hanem az állapot. Habár itt és most, ennek a *hetediknek* is lehet jelentősége, utalhat valamire ez a szám, amely mindig *te magad* vagy. Már hogy én, kérdezte a Szenior nevetve, hisz tudta, hogy emez nagyokat általánosít. Már túl a felszólításon, folytatta ő, hogy te légy, te magad légy. Nem. Innentől a hetedik te vagy. Ez a helyzet. Furcsa, mert a lehetőség valóssággá válik abban a pillanatban, amint leíratott. Mondjuk, testvérek. Azok heten. És gonoszok. Vagy nem gonoszok, sőt nem is testvérek. Az előző hat csupán egy *valakit* megelőző csoportra utal. Vajon mindegy, kik ezek? Nyilván nem. A felmenők sora én vagyok, gondolta, és annak a végén is én állok, és visszatekintve ismerem fel magam bennük, és ismerem fel őket magamban. De miért csak hatan vannak? Azért, szólt közbe a Szenior türelmesen, mert valaki kitálta, hogy a hetedik zárja a ciklust. Egy

ósi, pogány ciklust, amelyet ismernie kell annak, aki már találkozott a hét ördöggel, egyszerre. Ikerördögök. Vagy tudja, hogy a teljes egésznek hét sarka van, ha látszólag kör is, a csizma is hétmérföldes, szűk és bő esztendőből is hét volt és van és lesz, és sorolhatnánk, talán hétszer, hétszer, hétszer, hétszer, hétszer, hétszer, hétszer mindazokat a *fontosságokat*, amelyek nélkül maga a felsorolás is felsorolt tényezőzők nélkül maradna. És itt még nem zárul be a... Ne folytassa, kérte őt a Szenior, aki láthatóan zavarba jött ettől az áltudományos kitarukozástól. Ne szégyenítse magát tovább, mert akkor be kell fejeznünk, amit el sem kezdtünk, azt, ami még ránk vár, vagyis Rád, bökte volna mellen őt a Szenior, de ujjja a semmibe szúrt, ennyi köze volt őhozzá egyelőre, hozzá, aki a *gens humana*, az emberi nemzetség szellemén lovagolva mindenki akart lenni, de még önmagának is csak a hetedik árnyéka lett. Szóval, árnyék volnék, kérdezte a Seniort, mert nem tudta elképzelni, hogy ő megbökhetetlen, vagyis testetlen, inkább azt hitte, hogy éppen a Szenior az, hisz öreg és anyagtalan, hogy a Szenior az, aki nincs, vagyis csak azért van, hogy *óra* reflektáljon, aki csupán azért létezik, mert az ő meglátásainak reflexiója, az ő szaglásának szagmintája és az ő gondolatainak szavakba rendezője. Hát, ebben tévedett, és ezt nem is a Szenior mondta, hanem valaki harmadik, aki *abból* a hétből harmadik, nem is akárhonnan. Ekkor jött rá, hogy sok szereplője lesz még az ő történetének, a hat felmenő mindegyikének hetedik hatványán.

Et sic factum est.

Verebes Ernő

PEPSI COLA A TIK TAK PRESSZÓBAN

Tóth Eszter Zsófia

A kulcs zörgését lehetett hallani a zárban, és anya szipogását a másik oldalról. Majd belépett anya, a szép fehér nadrágszűrtjében. Az arcán elkenődött a szemfesték. A frizurája zilált. Pedig akkoriban Charlie angyalai frizurát hordott, amelyet mindig fodrásznál csináltatott meg, tökéletesre. Anya egy levelet szorongatott a kezében. Apa rögtön odaugrott hozzá, tudta, hogy vészhelyzet van:

– Mi történt? – kérdezte apa aggódva anyát.

– A levél, a levél – mondta anya sírásba fúló hangon. – A gyerek, a gyerek – mutatott rám.

Első osztályos voltam akkor, nemrég kezdődött el az általános iskola. Könnyedén vettem az akadályokat.

Az első szülői értekezletről nemrég jött haza apa és anya feldobva:

– Klárikám – vágott akkor ünnepélyes arcot apa. – Azt mondta a tanító néni, hogy két igazán tehetséges gyerek van az osztályban. Te és Kovács Eszter. Jól is van ez így, kislányom. Remélem, jó barátok lesztek.

Akkor még nem sejtettem, hogy Kovács Eszterrel együtt veszélyes majd át nagy egyetértésben az úttörőtábor, szép, igaz élete, három gyermeke lesz neki, és leghűségesebb olvasóm lesz mind a mai napig.

Nem tudtam, mi lehet a levélben, mert azt hittem, minden rendben van az iskolában.

Apa kivette anya kezéből a levelet, átfutotta a sorokat. Először összeráncolta a homlokát, akkor még élesebben látszott az a ránc, amelyet az üzemi baleset miatt viselt az arcán. Kicsike ránc, de én tudtam, hogy apát akkor a Jóisten mentette meg attól, hogy a szeme világát veszítse el húszéves korában. Majd felderült az arca, és azt mondta anyának:

– Jól van, nem annyira nagy a baj, meg fogjuk oldani. Tudod, Katikám, mindent megoldunk. Most viszont – nézett rám – elmegyünk egy eszpresszóba, Klári, ott még nem is voltunk.

– De apa, mi van a levélben? – kérdeztem.

– Majd ott elmondom – mondta apa. Katikám – fordult anyához –, te szerintem maradj most itthon, én megbeszélésem Klárral a teendőket.

Bandukoltunk apával kéz a kézben a Tik Tak eszpresszóba. Útközben kivételesen nem beszélünk.

Megérkeztünk, és apa azt mondta:

– Na, Klárikám, emlékszel arra a reklámra, amit a tévében láttunk, és dúdoltál a múlt héten? – kezdett bele apa. És énekelni kezdte: „Ez a Pepsi-érzés, titihá, titihá, titihá”. Apának szép hangja volt.

– Persze hogy emlékszem, apa.

Én is rázendítettem, ahogy ültünk a Tik Tak eszpresszó teraszán, szép napos időben.

A Pepsi-reklámban strandon röplabdázó fiatalok szerepeltek, akik Pepsi Colát ittak.

– Akkor azt mondtam neked, te még nem ihatasz kólát, majd nagyobb korodban, de tudod, mit? Most kipróbálhatod.

– Legyen szíves – szolt apa a pincérnek.

– Igen – jött készségesen a felszolgáló.

– A kislányomnak kérek szépen egy nem hideg Pepsi Colát. Én pedig innék egy korsó Kőbányai Sört, az lehet hideg.

A pincér felírta egy kis fehér papírra a rendelést, és távozott.

– Apa, most hogy ihatok kólát? – kérdeztem.

– Hát, kislányom, van abban a levélben egy hír, amit könnyíteni akartam neked a kólával.

Egyre jobban tartottam attól, mit van a levélben.

– Mondd, apa! – kérleltem.

Apa kivételesen nem tért a lényegre, hanem rá nem jellemző módon körbejárta a témát.

– Emlékszel, amikor múlt héten az iskolával orvosnál voltatok?

– Igen.

Emlékeztem. Egy nagyon nagy kórházi épületbe vittek bennünket, félelmetes, fehér

csempés folyosókkal. Az egész osztálynak sorba kellett állnia egy szigorú tekintetű orvos előtt. Amikor sorra kerültem, barátságtalanul rám mordult, nem szólított a nevemen:

– Kislány, hajolj le.

A hátamat tapogatta.

– Mehetsz – ennyit mondott még, mást nem.

Közben kihozták a kólát. Életemben először belekortyoltam az italba.

– Apa, de fura íze van ennek.

– Kislányom, szerintem olyan, mint a köptető. Én maradok a sörnél. Te is inkább gyümölcslevet igyál!

– Szóval, a doktor bácsi, akinél voltatok, a gerinceteket vizsgálta. És nálad gerincferdülést talált. Ezért sírt anya. Én annyira nem lepődtem meg ezen, nekem is van gerincferdülésem, kislányom. Ezért is hívnak viccből a hallgatóim Taligának a főiskolán. Mert előreesik a vállam, ahogy megyek, sietek, tudod, mindig, hogy jól végezzem a dolgom.

Én csak azt a szót hallottam ki a szövegből, hogy gerincferdülés, és anya emiatt sírt.

– Apa, de nem értem, mi az, és miért sír anya?

– Ez azt jelenti, hogy tornáznod kell. Mindennap. Mert ha nem tornázol, és a gerincferdülés súlyosbodik, azt írták a levélben, akkor fűzőt kell hor-

danod. És azt semmiképp sem szeretnénk, sem én, sem anya, hogy fűzőben kelljen járnod. A mi drága szép kislányunknak.

– Apa, és akkor nem röplabdázhatok, mint a reklámban?

– Fűzőben sajnos nem.

– Apa, de én nem szeretnék mindennap tornázni.

Apa rágyújtott egy Sophianae cigarettára, és elmélázott a távolba.

– Tudod, mit? – folytatta.

– Mit szólnál hozzá, ha kijárna házhoz egy gyógytornász? Ha lenne egy tanár néni, aki segít, úgy lenne kedved hozzá? Persze mindennap nem fog jönni, de a többi nap csinálom én veled a gyakorlatokat. Rám is rám fér.

– Jó, apa, próbáljuk meg így.

Jött aztán Andi néni hozzánk, egy fiatal, szőke, rövid hajú, mosolygós teremtés. Elkísérte a férje is. Amíg én tornáztam, hallottam a konyhából jóízű beszélgetés hangját átsűrődni, ahogyan apa és Feri bácsi totóztak. A lakásban jó kávéillat terjengett, amivel anya kínálta meg a vendégeket.

Nem is lett aztán fűzőm soha. A Tik Tak presszó pedig negyven évvel később, ma is megvan, a kutyámat úgy teregetem, hogy arra sétáljunk mindennap. Apára gondolok a presszónál, és arra, hogy ő még ezt a nehéz helyzetet is meg tudta oldani.

könyv

VARÁZSFÖLDE MEGMENTÉSE

M. Nyirő Mária: *A varázsmag szövetsége*. Manó Könyvek Kiadó, 2021

Ki gondolná, hogy különös dolgok bárkivel és bármikor megtörténhetnek? Illetőleg: ki gondolná, hogy különös dolgok nem történhetnek meg bárkivel és bármikor? M. Nyirő Mária *A varázsmag szövetsége* című meseregényének főhőse ez utóbbi kérdés hallatán bizonyára egyetértően bólogatott volna egészen addig a napig, amikor egy különös pillanatban megnyílt egy varázsajtó, és... Na de ne fussunk ennyire előre! Tekintsünk inkább szét a „bátorságképzőben”, azaz egy tízemeletes lakóház pincéjében, ahol a regény főszereplője, Füzesi Dóri – azaz Dodó – üldögelni szokott, hogy a sötét és koszos helyen szembenézzen a félelmeivel. Történetünk kezdetén is itt gubbaszt kedvenc doboza tetején, és hallgatja a neszeket. Azon töpreng, hogy a zajok pókoktól vagy bogaraktól származnak-e, vagy valami egészen mástól, ami félelmetesebb, mint a sötétség.

Dodó egy átlagos, negyedik osztályos kislány. Szürkének és unalmasnak tartja magát, s úgy véli, semmi izgalom nincs az életében. A bátorságképzős ücsörgések ellenére sem érez magában merészséget semmiféle kalandra, így roppantul meglepődik, amikor akarata ellenére különleges utazás részese lesz. A kaland a zöld-fehér csíkos hulahoppkariával kezdődik, ami ott hever a pince ho-

mályos sarkában, s Dóri maga sem tudja, miért, de kézbe veszi, nem sejtve, hogy titkos átjáró ajtajára lelt. Az ajtó pedig a varázsajtók nyitására mágikus pillanatban – azaz éppen akkor és ott – feltárol, s a kislány, belépve (bepottyanva?) rajta, Varázsföldén találja magát, pontosabban Varázsfölde hóbotos varázslójának, Frigónak a hógömbjében. E kacifántos kezdet további kalandokat, próbatételeket és megannyi furcaságot sejtet, amelyekben bővelkedik a történet, csak győzzük szusszal a kalandozást.

M. Nyirő Mária úgy alkotta meg első regényét, hogy merített hozzá a magyar mesekincsből, az ősi hitvilágunkból, a samanisztikus szimbólumrendszerünk-ből, a mitikus hagyományból, ötvözve mindezt kalandregények sodró lendületével és fantasztikus filmekre jellemző világalkotási technikával. Varázsfölde megteremtésével létrehozott egy párhuzamos univerzumot, amely mesés hely, tele meghökkentő figurákkal. Sárkányok, lidércek, manók, tündérek, grincsek, szörnyecskek, unikornisok, boszorkányok mellett itt él például Finc, a kavicssevő halmadár, azaz a röpködő vízitaxis, akinek hátán ülve kényelmesen beutazható egész Varázsfölde; aztán itt tanyázik Hork, a Horkolábok királya. Ő egy beszélő ház, aki elvándorolt házak felett uralkodik, és időnként úgy pillogtatja ablaktábláit, akár álmos kislányok a szempillájukat. Érdemes megemlíteni

a beszédes nevű Báránnyelű madár-íjesztőhöz hasonlít leginkább, és népmesei jötevéként varázslatos ajándékokkal segíti a hozzá fordulókat. A furcsa lények sorában kedvencem Macskusz Maximusz, a kódeltörő mágus: „Az említett macska természetes jószág volt. Bár nem mindig lehetett olyan pufók, amilyen most volt, ugyanis kockás mellényén a gombok között nagy hullámokban feszült szét a szövet, mintha korábban kisebb testet kellett volna kiszolgáltatnia. Macskusz Maximusz egy fekete keretes szemüveget viselt. Hosszú, vörösbarna szőrét jól láthatóan elfésülte a tekintete útjából. És meglepő módon hol két, hol négy lábon járt.” Ha ehhez a sajátos külsőhöz még hozzáveszünk, hogy e duci macskamágus a beszéd és a miákolás érthető keverékén kommunikál, valamint olvas a gondolatokban, azonmód Bulgakov *Mester és Margaritájának* démoni fekete macskája, Behemót jut róla az eszünkbe, aki beszél, két lábon jár, és emberi alakot képes ölni, ráadásul vonzódik a sakkhoz, a vodkához, a fegyverekhez és a szarkasztikus megjegyzésekhez. Maximusz Behemóthoz képest kevésbé démoni karakter, de az élcelődés tőle sem áll távol, és bizony

Csik Mónika

a rendrakás sem az erőssége. Tanácsaival viszont segít a varázsföldiek közös ügyének előmozdításában.

S hogy mi ez a közös ügy, arról Mirától, a Mindenek vizében tükröződő felhők tündéréitől ismerünk meg minden lényeges részletet, s nemcsak mi, kíváncsi olvasók, hanem Dóri is tőle tudja meg, voltaképpen miért épp rá esett a varázs-

A SZERZŐPÁROS ÚJ SZOROZATA

Douglas Preston - Lincoln Child: *A csontok rejtélye*. (Nora Kelly 1.) Fordította Kajsza Krisztina. General Press Könyvkiadó, Budapest

A szerzőpáros eddig már húsz krimi írt Pendergast, az FBI különleges ügynöke főszereplésével, a külön-külön jegyzett szerzői köteteket számba sem tudom venni – mind a sorozatból, mind az egyedül írott regényeik közül nem egyet ismertettünk már az Előretolt Helyőrség vajdasági kiadásában –, és most új sorozatot indított a páros, ezúttal Nora Kelly lesz a regények központi figurája. Úgy tűnik, Pendergast körül lassan kezd elfogyni a levegő, ám nem zárom ki, hogy a szerzők még folytatják a sorozatot. Azt meg kíváltképpen remélem, hogy külön-külön is írnak még regényeket, ahol nem köti őket magához a közös főhős.

A *csontok rejtélye* annál is inkább érdekelt, mert azon irodalmi művek közé tartozik, amelyek egy újsághír nyomán keletkeztek. Rengeteg példára akadunk mind a magyar, mind a világirodalomban, amikor az író fantáziáját egy újsághír megjelent cikk, akár pár soros hír indítja be, és a „kis színes” hír még színesebb regénnyé vagy elbeszéléssé lombosodik. A mostani esetben valójában nem újsághírből indult ki a szerzőpáros, hanem egy történelmi eseményből, amelyet én egy újsághír megjelent cikkéből ismertem meg, bár azt sem zárhatom ki, hogy Preston és Child sem a történelemből indultak ki, hanem valamelyik magazinban olvashattak róla. A történet annyi, hogy egy telepesekből álló csoport, az úgynevezett Donner-társaság egy kegyetlen hóvihár fogságába esik 1847-ben

a kaliforniai hegyekben. A Sierra Nevada hegységben rekedt telepesekből minden emberit kihoz az elzártság, a kilátástalanság és a kegyetlen időjárás. Azt is, amit civilizált ember nem tekint emberi vonásnak, például a kannibalizmust. Amikor rátaláltak a Donner-társaság maradék, csontsoványra fogyott tagjaira, kiderült, hogy a túlélésük érdekében megették a társaikat. Ez tény. A regényben olvasható dolgoknak viszont nem mindegyike bizonyítható tény, hanem fikció, kitalált személyek, tárgyak és események alakítják a történetet. A szerzők a könyv végén fel is hívják az olvasó figyelmét, hogy ne vegye készpénznek a regényt, ha hitelesebben kíván tájékozódni a Donner-társaság kalandjáról, olvassa el a témában született számos népszerűsítő publikáció egyikét. Ezeket a szerzőpáros is vélhetően alaposan áttanulmányozta.

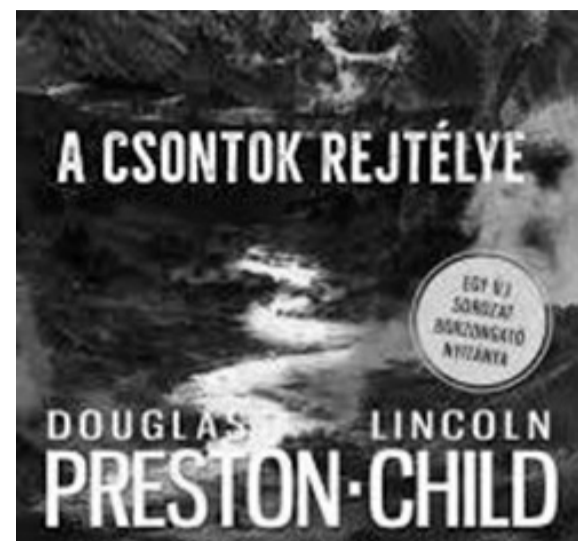
A regényben Nora Kelly egy Clive Benton nevű történésztől értesül a telepeseknek a XIX. század derekán történt, balszerencsés expedíciójáról és állítólagos, a csoportról leszakadtak alkotta elveszett táborokról. A kötetben valóban új sorozat kezdődik. A szerzőpáros Pendergast különleges ügynököt már végigutaztatta az Egyesült Államok számos országán, de ezt a regényt Párizsból indítják, és úgy tűnik, a francia fővárost illetően is jó a helyismeretük, mindenesetre otthonosan mozognak. Pendergast csupán a gasztronómia révén kötődött a francia kultúrához, itt pedig egy talányos bűncselekménnyel és egy gyilkossággal indul már az első fejezet. A következő fejezet már Sierra Nevada-ba (jelentése: havas hegység) vezet, az USA-ba – ugyanis Spanyolországban is

van egy ilyen nevet viselő hegység –, egyenesen Jacob Donner lányának házához, neki az apja George nevű öccse volt egyike azoknak, akik meggazdagodtak az aranyásásból, illetve aranymosásból, és ő vezette a szerencsevadászokat a balsorsú karavánútra. A történész a lebontásra ítélt házban megtalálja Tamzene Donnernek, az expedíció vezetője feleségének 1846. október 12-től vezetett naplóját. A nő a pionirokat csapdába ejtő tél során éhen halt, majd a testét megették. Clive Benton – aki a túlélők egyikének leszármazottja – e dokumentum alapján kéri a régész Nora Kelly segítségét. A Donner-pionírok a zord tél fogságában három táborba szakadtak, ezekből kettőt megtaláltak, a harmadik viszont „elveszett” maradt közel két évszázadig. Ezt szeretné megtalálni a történész a régész nő segítségével, aki tudása és tapasztalata mellett intézményes háttérrel is biztosíthat az expedícióhoz. A játszma részét képezi az is, hogy az „elveszett” tábor közelében ezer arany tízdolláros rejtőzhet, amelynek jelenlegi piaci értéke húszmillió dollár lehet. Kalandra fel tehát! Bármennyire is reménykedtünk, Pendergast különleges ügynök ebben a történetben is felbukkan – ráadásul nem csupán az említés erejéig.

A történet korántsem ragad le a pionírok karavánja sorsánál, újabb és újabb szalak bukkannak fel a regényben. Az egyik megmosolyogatóan értelmetlen: valaki felbérel egy kapható embert, hogy ásson ki egy sírt, nyissa fel a benne lévő koporsót, amiért busásan megfizeti, végül jön két alak, agyonlövik a sírásót, visszaveszik tőle a pénzt, majd a koporsóval együtt eltemetik. Ennyi erővel ők maguk is simán kiáshatták volna a hullát – amelynek a jelentősége egyelőre ismeretlen, de majd több sárrablás is történik, ez lesz a fő motívum. Az viszont kétségtelen, hogy ettől a ponttól számos irányba szálazódik szét egy, illetve több bűnügyi történet. A regény derekán megnyilvánul az egyik (mellék)szereplő pusztításba forduló vallási fanatizmusa, amely nem ritka az amerikai irodalomban, sőt szerzőpárosunknál sem, például Douglas Preston *Égjelek* című regényének ez az alapmotívuma (lásd: VEH, 2023. május 22.), vagy a kanadai Robert J. Sawyer *Kifürkészhetetlen* című alkotásában egy elvadult istenhívó banda fut a mellékszálon (lásd: VEH, 2024. március 16.), a vallási elvakultság mellett éledezni kezd a pletykából, legendákból, babonából táplálkozó misztikum is, amely talán több pusztá mendemondánál. Gondolhatja az olvasó.

A szerzőpárostól nem idegen az elodázás, durvábban fogalmazva az önismétlő időhúzás. Most egyfajta „objektív” látószögben ismertetik a történetet, majd a főszereplővé tett régész és történész társa egymás közt többször elismétli az alaptörténetet, akár egészen, akár részleteiben, majd az elsőügyes FBI-os nyomozónőt, Corrie Swansont is tájékoztatják az eseményekről, végül a főszerepre törő nyomozónő hivatalos meghallgatás során újra elmeséli mindkettővel ugyanazt. Ez a szócséplés meghaladja az olvasó emlékezetének felfrissítését, üresjáratot jelez – noha a háttérben bonyolódik a misztikus rejtély –, ami viszont fenntartja az olvasó éberségét és kíváncsiságát. Hajdani kri-

Fekete J. József

mik kedvelt alaphelyzetét (Agatha Christie!) idézi, hogy a kis régészcsapat egyedül tartózkodik 2000 méterrel a tengerszint felett a hegyekben, ha bűncselekmény történik, az elkövető csupán közéjük tartozhat. Hacsak közbe nem avatkozik a másfél évszázaddal korábban elhalálozottak szelleme – meg nem lennének az ügynek a táboron kívülre vezető szálai.

Ebben a regényben a konfliktus három nő között alakul: az FBI különleges ügynöke, a régész nő, illetve annak főnökasszonya, dr. Fugit között – beszélő név, elfutót, menekülőt jelent, de jellemvonásai ezt nem igazolják, inkább nevezünk Kapzsi Brigantinak; így nem öklöcsapások villognak, nem lövedékek ropkódnak, hanem a női érzékenység, a frusztráció meg a szájarate nyer teret – ami, valljuk be, felüdülés a macsó krimik és thrillerek sokaságában. A szerzők alaposak, Csehov puskájához hasonlóan, amely ha feltűnik a színen, akkor előbb-utóbb el is sül, náluk is olyan jelentéktelennek tűnő elemek szerepelnek a történetben, amelyek idővel fontossá válnak, így a puska is elsül, a szivarvég is árulkodóvá lesz.

A krimi műfajától azt várjuk, hogy történetben benne bűncselekmény, a nyomozás fedje fel a tettes kilétét és tettének motivációját. Ehhez viszont kevés a szerzőpáros új sorozatának kezdő epizódja. Voltaképpen mindent a helyére raknak, ám a megoldást kénytelenek egy epilógusban összefoglalni. Ekkor jelenik meg Pendergast, mint deus ex machina, és ekkor derül ki, hogy a régész nővel már korábban együtt nyomoztak bizonyos ügyekben, az ifjú FBI-ügynök pedig korábban sofőrje és asszisztense, később az akadémiám hallgatója volt, tehát tökéletes hármast alkotnak. A magyar fordításban a regény címe telitalálat, mert *A csontok rejtélye* pontosabban fedi a történet tartalmát, mint az eredeti, *Old Bones*, amely lehet öreg, régi, sőt vén csont is, de itt nagyon nem erről van szó. Hogy miről, azt a szerzőpáros az epilógusban szigorúan tudományos alapon el is magyarázza. Van egy rakás sárrablásunk, fél tucat gyilkosságunk, a közvetlen elkövetők kilétéről le is hull a lepel, ám a felbujtókról csak sejteni lehet, hogy valamely kormány gonosz lépéseinek kitervelői, vagy inkább az illuminátusoknak meg a szabadkőműveseknek a számlájára írt világhormány lehet. Ez túl kevés a kitűnően felépített regény lezárásához, alig több, mint amit én egy magazinban olvastam a Donner-pionírok esetéről. Az pedig, ahogy Pendergast logikára építve nyomban megtalálja a sziklafalba rejtett aranykincset, szinte komikus. Ám ez is belefér a negyedfél száznyi oldalt kitevő izgalomba, körömrágásba és bajuszvakargatásba.

könyv

földiek választása, s miért tőle várják a segítséget világnagy bajukra. Történet ugyanis, hogy valaki ellopta Varázsföldéről a varázsföldekbe vetendő varázsmagkészetet, így a varázsföldiek nem tudnak sem varázspont, sem varázslét, sem varázsszódát, de még varázslévest sem főzni, ezek nélkül viszont elképzelhetetlen a helyiek élete. A varázsmag szövetsége, azaz Dodó és segítői arra vállalkoznak tehát, hogy előkerítik az elorzott magvakat, és részt vesznek Varázsfölde megmentésében. Ezzel a vállalással kezdődnek a nyomozós kalandok, amelyek földön, vízen, levegőben, a valódi és a párhuzamos világban egyaránt zajlanak, és a bátor-talan Dóriból merész amazont faragnak. Az „amazon” hasonlat egy negyedik lány esetében persze kissé túlzás, mindenesetre a próbatételek, amelyek Dodóra várnak, egy akciófilmsztárnak is becsületére válnának. Igaz, Dórit újdonsült barátok és varázstárgyak segítik, ráadásul mellette áll a délceg Kékszemű is, aki nemcsak megdobogtatja a kislány szívét, hanem bátorságot önt belé, így Dodó nekivág olyan akadályoknak, amelyekről korábban azt mondta volna, hogy teljesíthetetlenek. S hogy végül előkerülnek-e a varázsvetőmagvak, legyen a regény titka, az odáig vezető út azonban éppen olyan fontos, mint maga a cél, s ezt minden szereplőnek meg kell tapasztalnia.

M. Nyirő Mária kötete nemcsak kalandregényként, hanem „zöld könyvként” is olvasható, hiszen felhívja a fi-

gyelmet rá, milyen fontos a természet-hez, az állatokhoz és növényekhez való tiszteletteljes viszonyulás, valamint a bolygónk erőforrásainak megbecsülése (varázsmaghasonlat). E témákról el lehet (és kell is!) beszélgetni a gyerekekkel, rávezetve őket a környezettudatos magatartásra. A beszélgetésekhez ötletek meríthetők a könyvből konkrét kérdések, témafelvetések formájában, amelyek helyet kaptak minden fejezet végén. A kiadó ily módon nyújt segítséget a szülőknél és a pedagógusoknak, hogy a közös olvasást milyen beszélgetésekkel tudják még színesebbé, izgalmasabbá tenni, alaposabban körüljárni a felvetett témaköröket.

A kaland és a példamutatás mellett remek szórakozást nyújt e meseregény, melyben a szerző időnként humoros dialógusokkal oldja a kaland feszültségét: „milyen sok itt a bogár... tele a pincétek »mitévő legyekkel«” – ugratja a Kékszemű a tanácstalan Dórit; Frigő varázsló pedig ontja a frappáns ötleteket például a gondolkodást elősegítő varázscsokiról, vagy arról, hogyan lehetne szellemesen megleckéztetni főellenségüket, a varázsmagvak elrablását. Ehhez a humoros légkörhöz illeszkednek hangulatukban Rippl Renáta illusztrációi, melyekkel kapcsolatban csak azt sajnálom, hogy a belső oldalakon lévő fekete-fehérek, hiszen a színpompás címlap láttán sejthető, hogy a többi rajz is színesben tükröznék legszemléletesebben az ábrázolt fantáziavilágot.

vers

Csorba Béla

A kórterem zugában

A tú hegyén vér.
Szúnyog várja a telet.
Elcsorgunk lassan.

(Újvidéki kórház, neurológia, 2023. október 12. körül)

acélcsegele

Mint egy háromnapos hulla,
lóg a tápvizes palack
az acélcsegele kampós tetején.

(Slankamen – Zalánkemén, vészbanja –
gyógyfürdő, 2023. december 14.)

Csend

Rám ugrik béna
tigris.
Szeme káprázik.
Nem
hagyom
magam.

(Újvidéki kórház, neurológia, 2023. október 15.)

A tú hegyfokán

A tú hegyfokán
ahol élek
elhalok
foghegyen

(Újvidéki kórház, neurológia, 2023. október 15.)

Milyen isten rémlik

Áldott, jó feleségemmel
kitaláltuk, hogy egy
vuvuzelával
adok vészjeleket.
Ma 2 pillanatig 2 lábon.
Két lábra áll, hogy ne fájjon...

(Temerin, 2023. október 27.)

Gyetzvai Balázs

Éles kanyara a szélnek

Szikkadt gyökerek rohanása
ad szelet vörös gypnek alattad.

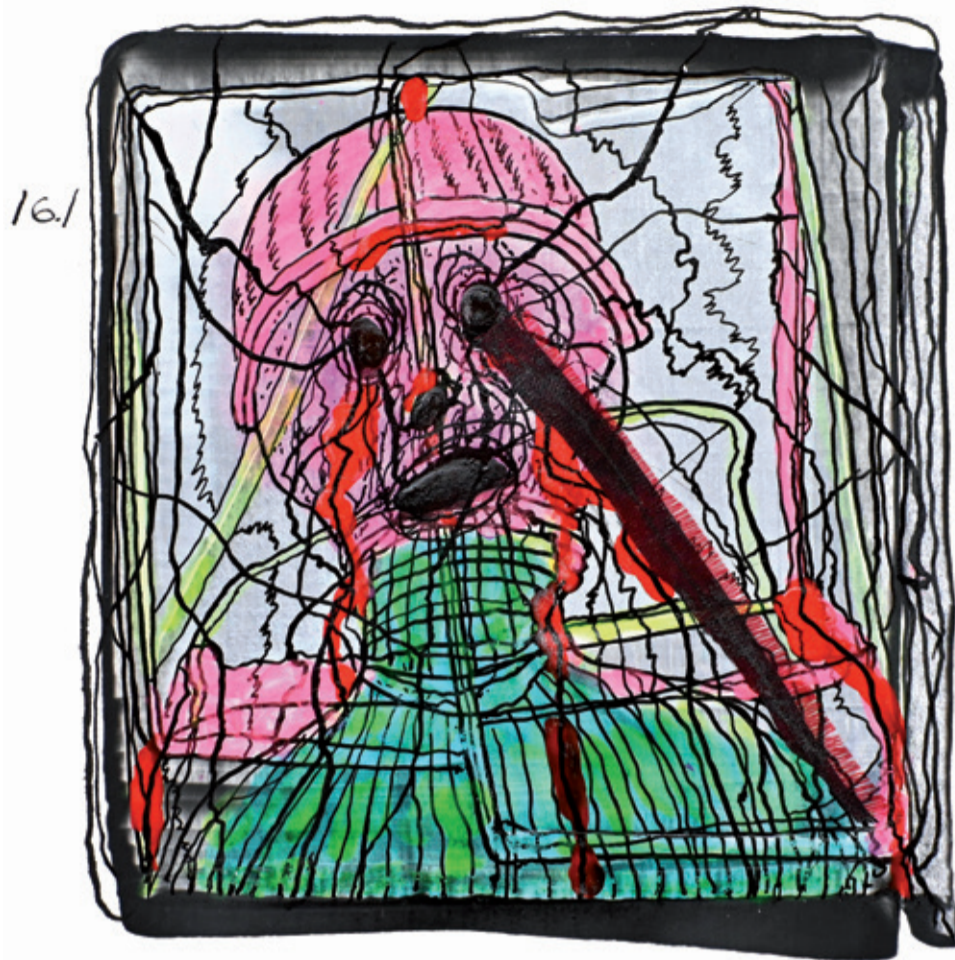
Szélgyűrűk terében látod
fröccsent vérnek pirulását.

Ugyanúgy vérzünk;
hiszen vagdos a szél.

Hány öltésre lenne szükséged,
hogy sorstársad befogadd?

Tétova szavak ködfátyolában
ott lapul, ki az egészet kiontja.

Hebegő párás ablakok őrlődnek –
a szél jelképes üzeneteiben.

Szögi Klaudia

boglárka

el szoktam lopni valami jelentéktelenséget
gyöngyöket beomló házfalakkból köveket titokban
építgetem magamnak a fészken amiben majd
rám talál a kiszáradás

fehér esőt adtak nekünk de savanyút
gyűrűző önzetlenség de az
arcom megtollasodott és viszket
ezt érezheti a föld ha a gyökerek

a gyomromban egy késsel születtem és
könnycseppel a nyelvemen
hatszögű almákkal áldoztak nekem
de nem engedték hogy megérintsem
az ajtófélfát

ha valamire szükségem van csak emelgetem
a kezem de a rókákat az ágy alatt
csak én látom nevetnek ha mondom hogy
meg kell őrizni a szilvamacogokat

szétpattannak és kihallatszik
az az időtlen sírás
hogy a vonalak a tenyeremen
idegen vonalakba olvadnának

Bence Lajos

Egyáltalán

(Mikor kell elkezdni/abbahagyni)

Ilyenkor kell verset írni –
tekintek ki a lomb-fosztotta
erkélyem alatti – ligetnek és fasornak
sem igen jó közterületre, cserjékkel
és falra és kerítésre futó növényzettel
díszített panorámámra, mely mögött a beton
és aszfaltdzsungel veszi kezdetét.
S mégis – az őszi eső, nem
egészen nyugodt éjszaka után –
felüdülésre alkalmas pillanat,
versírásra ösztönzi az embert,
egyszerre motiváló és lehangoló.
(Éppen nekünk való!)

Ez az! – folytatnám a műalkotásra
is pozitív hatással bíró, egyáltalán
a munkához való, kikezdhető kedv-
és inspirációhiányos időszaknak
a végét is ünnepelem. Magános
és csendes ünneplésemnek
a végét szegheti, ha most elállna
az eső, de egyelőre még esik,
széllel erősített cseppjei könnyként
peregnek alá az ablaküvegen – mint
jól sikerült, a békét megzavaró
látványra törekvő filmekben.

Ilyenkor fő a kitartás, fokozottan
visszakerülni a semmittevés
állapotába, s abbahagyni a verset...
(ami nem könnyű) főleg,
ha a záporba átváltó csatazaj
kintről a régmúlt nagy
mezei munka közepette ért,
menekülésre fogott mennydörgéssel és
égiháborúval kísért emléközönnel
társul, s árasztja el az embert.

A mérleg nyelve is afelé tendál,
hogy egy balsikerű
irodalmi bemutató után
leverten hazaslattogjon az ember,
nyugtázva a kulcsra zárás után:
mint ki „a létből ballag haza”,
hátán a páncél-nehez toll
nyoma, vánszorog, s örül,
hogy hazáig eljut, eltalál...
egyáltalán.